

AZ ALTERNATÍV KONFLIKTUSKEZELÉS MŰVÉSZETE: A MEDIÁCIÓ TÖRTÉNETÉNEK BEMUTATÁSA, ALKALMAZÁS A BÜNTETŐJOG VETÜLETÉBEN

Szekeres Diána¹

Mottó:

„Megjósolom, hogy a következő generáció legnagyobb társadalmi lehetősége abban rejlik, hogy az emberi hajlamot az együttműködés és a megegyezés irányába tudjuk terelni a versengés és a rivalizálás helyett. Ez lehet napjaink legkreatívabb társadalmi tapasztalata.”²

Derek C. Bok
A Harvard Egyetem elnöke

1. Témafelvetés

Prémcsand Nirmalá elbeszéléskötetében az ún. pancsajatról, az isten szaváról olvastam. Az indiai társadalomban törvények megszegését szigorúan büntették, az ítéleteket a helyi pancsaját, a hagyományos értelemben vett falutanács hozta. A novella meghatározó és tanulságos volt, mindazonáltal az említett alternatív döntéshozó intézmény kutatási témámhoz való kapcsolódása értelmet nyert számomra.

Világossá vált, hogy vissza nem térő lehetőség, ha képessé válok az egyezségteremtés önkéntes folyamatába való betekintésre az jogásként is a fejlődésemet szolgálhatja. Munkahelyemen lehetőségem nyílt megfigyelői státuszban büntető mediációs eljárásokban részt venni, áldozatsegítő ügyintézőként a sértetti oldalt tájékoztathattam a büntető mediáció lényegi szabályozásáról, számba véve az igényhez kapcsolódó jóvátétel lehetőségét. Meggyőződésem, hogy sértetti oldalról elsősorban az érzelmi jóvátétel biztosítása alapozza meg leginkább az eljárásban történő részvételi hajlandóságot, hiszen ebből kifolyólag válhat oldhatóvá az általa elszenvedett pszichés trauma, az átélt nehézségek feldolgozása. Igény szerint fennáll a lehetőség az elkövető szándékának megértésére. Véleményem szerint azonban elsősorban a saját

¹ Dr. Szekeres Diána, PhD-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán működő Doktori Iskola.

² Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészetében, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest), p. 3.

valódi érdekeinek, erkölcsi és anyagi kárának megfelelő ellenértékkel rendelkező kárpótlás szolgálhat jóvátételként az áldozat számára.

Bízom abban, hogy az általam indokoltnak tartott történelmi kitekintés bemutatásával áttekinthetőek azok a kapcsolódási pontok, melyek a resztoratív szemlélet befogadását, a mediáció kiépítését szolgálták. Számolnom kell persze azzal, hogy nem minden konfliktus oldható meg tettes-áldozat egyezséggel, ahogyan más jogágak területén sem mindenható eszköz a mediáció, és azzal is, hogy a megállapodások bizonyos töredékét nem fogják betartani. Előfordulhat továbbá, hogy az elkövetőre nem gyakorol hatást az áldozattal történő szembenézés. Mégis úgy látom, a sértetti kár megtérülése több esetben körvonalazódhat, a társadalom költséghatékonyabban működhet. Abban bízom továbbá, hogy a jóvátételt vállalók stigmatizációja és újabb bűnözői karrierkialakulása megakadályozhatóvá válik és a büntetőpolitika alakulása hatást gyakorolhat egyéb társadalmi tényezőkre is. A bűnelkövetés és az erkölcsi felelősség ismét egymásra talál a helyreállító igazságszolgáltatás gondolatának elterjedésével, átértékelődhet a tudomány saját magáról alkotott képének ideológiai vákuuma. Bízom abban továbbá, hogy Kerecsi Klára gondolata valóra válhat, *„talán eljön az ideje annak is, hogy a cselekmények meghatározott körével kapcsolatosan a társadalom képes a pusztán megtorló büntetéseket nélkülözni, s az enyhe és közepes súlyú bűncselekmények kezelésre elfogadni a szabadságvesztéssel nem járó szankciókat, mint új büntetési formákat, és a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeit, mint a bűnözéskezelés új megközelítési irányát.”*³

*„A büntetés szükséges rossz,
De nem szükséges, hogy csak rossz legyen”*⁴

2. Bevezetés: a mediációról általánosságban

A mediáció tényleges értelemben véve a kreatív egyezségteremtés művészete, amely az emberek között kialakult versengés, rivalizálás helyett együttműködési javaslatokat helyez előtérbe és kínál fel, elsődleges céljaként a keletkezett konfliktusok megegyezés irányába terelését fogalmazza meg. A mediációs eljárás nem a kompromisszumra törekszik, tényleges megvalósítandó célja a konszenzus elérése. Egy önkéntes folyamat az egyezségteremtés, amely során a kölcsönösen elfogadható egyezség elérése a cél, segítő részvételével elkerülhető a holtpontra kialakulása, illető-

leg lehetséges annak feloldása, a vita kiterjedése megakadályozható. A mediátor szerepében lévő személy kulcsfeladata az önreflexió, egyfajta katalizátor szerepet kell a személynek betöltenie, koncentrálni a felek érdekeire, nem pedig a múlt eseményeire és az elfoglalt pozíciókra. A mediátor a múltbeli eseményekre és a felek szituációjában betöltött pozícióira fókuszál, miközben a folyamatot irányítja és egyúttal a felek segítőjeként szolgál. A szükségletek és érdekek meghatározásában kulcsfontosságú szerepet tölt be a személye. Fontos, hogy csupán a felek kommunikációját segítheti, mivel a felek közötti sikeres megállapodás alapvető feltétele, hogy a felek maguk jussanak el az egymás közötti kommunikáció során a konszenzus elérésére, csak így várható el ugyanis, hogy a közös megállapodást be is tartsák. A felek tényleges értelemben kompetenssé válnak, hiszen saját ügyükben döntenek, saját döntést hoznak, azt magukra nézve kötelező érvényűnek tekintik, így vállalják a döntésükért a felelősséget, kötelező érvényűnek elismerve azt maguk számára.

3. Eltérő jogi kultúrák – eltérően kialakult közvetítés

Amit rendkívül fontosnak tartok munkám elején elszögezni, az azon a tény, hogy a nyugat-európai és a hozzá hasonló társadalmakban a konfliktusok előre tételezett normák alapján való és kívülről történő feloldása vált szinte kizárólagossá, addig az ősi keleti társadalmakban a belső erőre, a jog és erkölcs harmóniájára, a vallás és világi élet egységére épülő megoldások terjedtek el elsősorban.

A keleti társadalmakban, általánosságban összefonódott és egyúttal át is fogta a vallás az élet teljességét, addig a nyugati társadalmakban a világi élet és a vallás ketőssége figyelhető meg. A jogi kultúrák e különbségtétel alapján orientatív és regulatív típusú jogi kultúráként csoportosíthatóak.

A normativitás maga nem a szabály pontos megtartására, hanem a mögötte fennálló elv helyességére irányul az orientatív típusú kultúra jellegzetessége. Közelebbről nézve ez azt jelenti, hogy a szabályok tájékoztató, illetőleg eligazító jellegűek, sokszor szimbolikus jelentőséggel bírnak és megvalósítják a jogi és erkölcsi normák egységét. A mellérendelt, polgári jogviszonyokban, a konfliktusrendezésben fordulnak elő leginkább ezek az orientáló jellegű normák.

Ellentétben ezzel a regulatív típusú kultúrákban a jogszabályok határozott normatív jellegűek, melyeket a társadalom tagjai is így fogadnak el. A határozott, normatív jogszabályok mögött racionális és konkrét normák állnak. A büntetőjog területén tipikus a regulatív jelleg előfordulása.

³ Kerecsi Klára, Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006. p.249.

⁴ Noll, P.

3.1. Nemzetközi történelmi áttekintés, a kulturális előzmények

A közvetítés mint tevékenység több ezer éves gyökerekkel rendelkezik. Az archaikus közösségeknél a közvetítői szerepkört a varázsló, mágus, kuruzsló vagy szellemgyógyító töltötte be. Az ún. „médiüm” akaratereje segítségével kerülhetett transzállapotba az emberek és az istenek, szellemek között így játszhatott közvetítő szerepet az egymással közvetlenül érintkezni nem képes felek között.

3.1.1. Ókori kultúrák gyökerei

Az ősi formális jogi rendszerben az önrendelkezésnek és a közvetítésnek nagy jelentőséget tulajdonítottak a konfliktus megoldásra való törekvések során.

Azokban az országokban, a különféle törzsi és más etnikai vagy kulturális csoportok között terjedt el leginkább a közvetítés, megegyezés kialakításra vonatkozó gondolat, ahol a vallás és a filozófia nagy hangsúlyt fektetett a harmónia és az együttműködés kialakítására.

Elsősorban közösségekben, népcsoportok kulturális gyökereiben, hagyományteremtő szokásmechanizmusában rejlenek a közvetítői eljárás gyökerei. A számunkra közvetítői eljárásnak ismert konfliktuskezelési módszer számos kultúrában ismert, így Új Zélandon *pakeha*-nak, Dél-Afrikában *ubuntu*-nak, Észak Amerikában pedig *nalyeeh*-nak nevezik.⁵ Jordánia, Melanézia, Latin-Amerika és Spanyolország falvaiban is találtak mediációs eljárásra utaló intézményrendszert.⁶

Visszatérve Afrikára, amit különösen érdekesnek tarok, az azon tény, miszerint számos népi törzsnél létezik az ún. népgyűlés, mint intézmény, melynek összehívását bárki kezdeményezheti. Mediátorként ilyen esetekben egy különleges tekintéllyel felruházott személyt választanak meg, aki a vita megoldásához, a konfliktushelyzet feltérképezéséhez a résztvevő felek segítségére van. Az eljárás sikeréhez minden bizonnyal a szoros vérségi kötelékek, a rokon kapcsolatok és a kialakult szokásjog rendszere is hozzájárul.⁷ A közvetítői szerep különböző irányultságú lehet, a közös kapcsolódási pont minden esetben az, hogy a megoldás keresése a bíraskodás és a szankció elkerülésével történik.

Ilyen, a fentiekben említett egyetértésre vonatkozó technológiák alkalmazásának széles körű kiterjesztésére került sor az ősi Kína uralkodó dinasztiáiban és Japánban

is. Az ősi társadalmakban lehetőség volt a közösség bölcs tagjainak segítségül hívására, a békítő szerep vállalás biztosítására konfliktushelyzetekben.

A vitás ügyek rendezésének legfőbb eszköze az ősi Kínában a közvetítés volt, amely módszert a mai napig alkalmazzák a Kínai Népköztársaságban az ún. *Népi Kiengesztelő Bizottságokban*.⁸ Konfucius az erkölcsi meggyőzés és a megállapodás erejét tartotta a jogvita megoldás legkedvezőbb módjának, ellentétben a kényszer erejével. Filozófiájának középpontjában a természetes harmónia, a béke és megértés megteremtése és megtartása állt. A buddhista hagyomány ösztönző ereje a vitarendezés során szintén kompromisszumra törekedett. A peres eljárás a legvégső esetben került csak alkalmazásra és veszteséget jelentett. „Ha a népet rendeletekkel kormányozzák és büntetésekkel tartják féken, akkor ki fogja játszani a büntetést, de a szegényt nem fogja ismerni. Ha az erénnyel kormányozzák és szertartásokkal tartják féke, akkor ismerni fogja a szegényt és mindig egyenes lesz.”⁹

Ha belegondolunk, hogy a kínai társadalomban minden személy saját helyet tölt be, személyre szabott feladatokkal, jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. A státusza a hierarchiában elfoglalt helye alapján mutatkozik meg, melyet az ember belső erkölcsi érzéke szerinti cselekvés határoz meg. A hierarchiában elfoglalt hely, a státusz határozta meg az ember helyét és feladatait.¹⁰ A kínai társadalomban a bűncselekmény a kozmikus elveken nyugvó rendet megsértését jelenti, és a rítusoknak jut fontos szerepe a megsértett harmónia helyreállítása érdekében.

Elmondható, hogy a népi kínai hagyomány a mai napig hangsúlyt fektet a békéltetés, az önrendelkezés és a közvetítés erejére.¹¹

Különösen érdekes tény, miszerint Japánban gazdag múlttal rendelkezik a történelmi közvetítés intézménye, és minden valószínűség szerint ez a tény is közrejátszik abban, hogy viszonylagos hiányszakmának tekinthető az ügyvédség. Japánban a faluközösségek vezetői segédkeztek a lakosok számára a vitás kérdések tisztázásában. A hivatalos perlésnek számos eljárásjogi akadály van, így a hangsúly eltolódik a közvetítés alkalmazásának irányába. A mai japán társadalomban a közvetítés ma már az üzleti kultúra része, a közvetítők, az ún.: shokai SHA-k és a chukai-sha-k felelnek a zavartalan üzleti kapcsolatok kialakításáért.

5 Multidimenzióális Helyreállító Igazságszolgáltatás (Restoratív Justice) mindenki számára: romániai fejlesztések, forrás: http://www.csagyi.hu/?page_id=144&preview=true

6 Christoph Besemer, Mediation, Vermittlung in Konflikten Stiftung gewaltfreies Leben fordította: Hubainé Muzsnai Márta (Baden: 1997)

7 www.mediationadr.net/Conflict/InformationPublic-Meds/History.html

8 Christoph Besemer, Mediation, Vermittlung in Konflikten Stiftung gewaltfreies Leben fordította: Hubainé Muzsnai Márta (Baden: 1997)

9 Konfucius: Beszélgetések és mondások (Fordította: Tőkei Ferenc) 11.3, Konfucius (i. e. 551 – i. e. 479) neves kínai bölcs, a konfucianizmus atyja, a Ji King egyik kommentátora. Tanai nagy hatással vannak mind a mai napig a Távol-Keleten.

10 Konfucius alapján In: Kulcsár Kálmán Jogsociológia (Budapest: Kulturtrade Kiadó 1997), pp.136-139.

11 www.mediationadr.net/Conflict/InformationPublic-Meds/History.html

3.1.2. A kultúra bölcsője

Érdekességként megemlíteném, városállamok közötti konfliktusok esetén alkalmazott közvetítői eljárást az ókori Görögországban a más városok közvetítésével sikerült rendezni. Athén és Spárta konfliktusaiban közvetítő szolgáltatukat kisebb görög városok ajánlották fel.

A büntetések kapcsán a következő emelhető ki: a fejlődő görög jog arra törekedett, hogy szigorú, megtorló, erőszaknak teret engedő büntetések helyett, érvényre juttathassák az erkölcsileg motivált, közösségi értelemben művelt polgárság kialakításához szükséges nevelési célokat.¹² Megemlíteném továbbá, hogy a római jog már a magánbosszútól (XII. táblás törvények- tálió elv) eljutott a konfliktusok polgári eljárásban történő rendezéséig.¹³

3.1.3. Az egyházi irodalom története

3.1.3.1. Keresztény gyökerek

Az egyházi élet irodalma is bővelkedik a közvetítői eljárás tárgyában született példákkal, így már a Bibliában is található javasolt harmadik személy általi informális és törvénykezéssel kívüli konfliktusrendezés, mint konfliktus megoldási lehetőség. Korinthus-beliekhez Efezusban (kb. 58-ban), kevéssel húsvét előtt írott első levelében Pál Apostol a keresztény gyülekezetet arra inti, hogy tartózkodjanak peres ügyeik világi bíróság elé vitelétől, azok megoldására a gyülekezetben belüli rendezést javasolja mindenekfelett, hiszen az őskeresztény gyülekezet hívei keresztény szellemen egymás ügyében a hit, remény és szeretet hármasságával kompetensen közvetíthetnek.

Idézve Pál Apostol intelméből: *Pörösködés pogány bíró előtt „Ha valamelyiketek pörösködik, hogy meri hitetleneknél keresni igazát, s nem a szenteknél? Nem tudjátok, hogy a szentek ítélkeznek majd a világ fölött? S ha a világ fölött ítélkeztek, nem vagytok jogosultak arra, hogy csekély dolgokban is ítélkezzetek? Nem tudjátok, hogy angyalok fölött fogunk majd ítélkezni. Menynyivel inkább a mindennapi ügyekben? Ha mindennapi ügyekben pörösködtek, azokat jelöljétek ki bírónak, akik semmit sem számítanak a közösségben. Azért mondom ezt, hogy szégyenkeztek. Hát nem akad köztetek egyetlen értelmes ember sem, aki testvérei ügyében döntőbíró lenne? Ehelyett testvér*

¹² Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p.19.

¹³ Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p, 20

testvérevel pörösködik, méghozzá hitetlenek előtt! Már az is hiba nálatok, hogy pörös ügyeitek vannak egymással. Miért nem viselitek el inkább az igazságtalanságot? Miért nem tűritek el inkább a károsodást?”¹⁴

Megállapítható tehát, hogy a keresztény közösség tagjainak árulóivá válnak a hívek az által, ha pogány bírósághoz fordulnak vitás ügyeikkel. Emlékeztet arra, hogy hittel az erősen elkötelező erkölccsel igazságos döntés hozható ellentétben a pogány bíróságokat jellemző jó és a rossz közötti választással. A szeretet törvénye, minden ítéletet módosít, a pogány bírósághoz futást el kell kerülni, a vitamegoldás útja a keresztény közösségen belüli megoldás megkeresése közös erővel.

Máté evangéliuma az Apostol neve alatt maradt fenn, Jézus életét a születésétől egészen a feltámadásáig foglalja össze tudósítva Jézus cselekedeteiről, tanításáról és ajánlásairól. Amennyiben nem sikerül négy szemközt, közvetlen beszélgetés útján tisztázni a nézeteltéréseket, akkor két kívülálló bevonását ajánlja fel bizonyítási eszközként, segítve a megegyezésben:

„Ha testvéred megbántott, menj, és figyelmeztess négy szemközt. Ha hallgat rád, megnyered testvéredet.

Ha nem hallgat rád, vigyél magaddal egy vagy két másik embert, hogy két vagy három tanú bizonyítsa a dolgot.

Ha ezekre sem hallgat, jelentsd az egyháznak. Ha az egyházra sem hallgat, vedd úgy, mintha pogány volna vagy vámos.”¹⁵

3.1.3.2. Az archaikus zsidó jog vitarendezése

A Biblia alapján Isten szövetséget kötött az ősatyákkal, Ábrahámmal, Izsákkal és Jákobbal, azért, hogy leszármazóikkal választott népévé fogadva őket elvezesse majd az Ígéret földjére. Egyiptomban kínzó szolgaságba került Jákob fiaival. Az egyiptomi fáraó Mózes kérésére sem akarta elengedni a zsidókat Egyiptomból, ezért Egyiptomra tíz csapást mért Isten, amikor is a folyók vizei vérré váltak, békák, szúnyogok, bölgölyök lepték el Egyiptomot, majd dögvész következett be, jégeső, sáskafelhő lepte el a felleget és sötétség állt be, végül pedig életüket vesztették az elsőszülöttek. A választott népért bosszút álló Isten tettei következtében a Fáraó megtört, és Mózes kivezethette népét Egyiptomból. Isten angyala nappal felhő, éjjel tűzoszlop képében vezette Izrael népét, a Vörös-tengerig üldözték őket, ami kettényílt számukra az átkeléshez, majd visszatért és a tengerbe veszték az üldözők. Az ígéret földje a kánaán felé haladva sziklából nyertek vizet és mannával maradtak életben. A Sinai-hegyen szövetségre lépett Izrael népe Istennel, aki átadta a Tórát, azaz Mózes öt könyvét, ame-

¹⁴ 1Kor 6,1-6

¹⁵ Mt 18,15-17

lyet Isten az egész emberiségnek szánt. A Tóra írott részét foglalja magában Mózes öt könyve, amely a vitás kérdések rendezésére szolgál. Az ún. Talmud pedig rabbinikus diskurzus a szóbeli törvények felett, amely az írott hagyomány értelmezését és aktualizálását szolgálja, általa válik élő szóvá az írás. Maga a Biblia is taglalja a rabbinikus bíróságok által használt hagyományok körét, a vitamegoldó fórumokat. A szentírás tanulsága szerint kezdetben Mózes ítélkezett, aki apósa tanácsára felismerte, hogy egyedül kevés a bírói feladat kivitelezésére. Isten parancsára hetven bölcsöt jelölt meg legfelsőbb ítélkezési fórumként az ún. *Szánhedrint*, a Legfelsőbb Bíróságot, amely magával Mózzal egészült ki hetvenegy főre.

„Azután azt mondta az Úr Mózesnek: Gyűjts össze hetven férfit Izrael vénei közül, akiről tudod, hogy a nép vénei és előjárói. Vidd oda őket a kijelentés sátrához, és álljanak föl ott veled. Akkor leszálok és beszélek ott veled. Elveszek abból a lélekből, amely benned van, és nekik is adok, hogy veled együtt hordozzák a nép terhét, és ne magad hordozd azt.”¹⁶

A bírósági rendszert alkotó kisebb bírói fórumok elnevezése: *Bét Din* (a Törvény Háza). A bíróságok által alkotott bírói létszám az egyes ügýtípusokhoz igazodott, azaz a büntető területről elhatárolódó vagyoni jellegű ügyekben háromtagú, míg kifejezetten büntetőügyekben a huszonhárom tagú bíróság járt el.

„...akkor a közösség ítéljen a tettes és a vérbosszuló ügyében, ezek szerint a rendelkezések szerint.”¹⁷

A zsidó jog¹⁸ sajátos szankcióeszközeihez tartozik a pénzbüntetés kiszabása, testi fenyítés alkalmazása, például botozással, nagyon súlyos büntetésként a kiközösítés kirovása illetőleg a halálbüntetés alkalmazása. Érdekesség azonban, hogy a zsidó jog a börtönbüntetést nem alkalmazta. A végrehajtói hatalommal felruházott huszonhárom tagú bíróság felett a hetvenegy tagú bíróság speciálisan a hatáskörébe utalt különleges ügyekben, államot, társadalmat érintő speciális jogi kérdések tárgyában ítélkezett, mindamellett bizonyos büntetőügyekben is lejár. Érdekességnek tekinthető még, hogy a büntetőügyekben megszülető döntésnél az érvelő szavazatoknak

a következő súlya volt: felmentő ítélet abban az esetben születhetett, ha az egyszerű többség döntése arra irányult, míg legalább kettővel több szavazatra volt szükség az elítélő ítélet megszületéséhez.

Az alkalmazott eljárás döntési mechanizmusát tekintve: tartózkodás nélkül eljárva, indokolt szavazással döntöttek az elbírálandó kérdésekben. Bírók és az előttük három sorban helyet foglaló bírójelöltek vettek részt a szavazás előtti kötelező vitában, amelynek levezetése a tudás alapján legkisebb rangú bíró felszólalásától a legnagyobb tekintélyű bíró felszólalásáig haladt. Ügyeltek tehát arra, hogy a magasabb tudással rendelkező bíró tapasztaltsága ne befolyásolja, a rangban alatta álló tapasztalatlanabb véleményét.

Választott kutatási témám szempontjából a háromtagú a Bibliából eredeztetett hatalommal rendelkező Bét-Din¹⁹ a legalább három a zsidó jogban és a vallási előírásokban járatos tudósból, felavatott rabbiból álló rabbinikus bíróság, jelentősége kimagasló, célja a különböző, közösségen belül felmerülő konfliktusok tisztázása, a vallásos zsidók vitarendezési fórumának tekinthető, mivel zsidók egymás közötti ügyeinek tisztázása érdekében kizárólagosan ez a fórum volt az illetékes. A Bét-Din végrehajtói hatalommal fel nem ruházott olyan rabbinikus bíróságnak tekinthető, mely az adott jogrendszer alkalmazásától függően kötelező erejű, avagy azzal nem rendelkező, végső soron azonban alternatív vitarendezési fórumként fungál, mivel a döntés elfogadása a felek lelkiismeretén nyugszik, így nem kikényszeríthető. A fórum létjogosultsága azonban elvitathatatlan, mivel hitelesen képviseli az általános erkölcsi normákat, alkalmazott gyakorlata erkölcsi ideálnak is tekinthető.

A nagy múltú, kifinomult jogrendszerrel rendelkező vallási bíróság a Bét-Din rendelkezik azzal a kuriózzummal, hogy a plénium elé forduló hívek léteznek egy intézmény, melynek segítségével a számukra hitelesnek vélt igazságot valóban ki kívánják deríteni.²⁰

A zsidó közösség rendelkezik egy régi korból fennmaradó konfliktusmegoldó hagyománnyal a „psharah”-val, a mediációval. Célja egy olyan konfliktusfeloldás alkalmazása, amely során a civil, az üzleti és a családi konfliktusaikban a megoldást a felek közötti kompromisszum jelenti. A Zsidók igazságszolgáltatási alapját a Talmud képezi, ahogyan azt már a fentiekben említettem és tartalmazza a formális döntéshozatalokkal kapcsolatos mediáció előnyeit, az egyik fél győzelme esetén.²¹ Az igazságszolgáltatás ideális formája a mishpat shalom, és maga az igazságszolgáltatás, a

16 4Móz 11:16-17

17 4Móz 35:24

18 Szathmáry Béla, A zsidó jog alapjai, Lux kiadó, 2003. és Szathmáry Béla, Magyar egyházjog, SZÁZADVÉG-TANKÖNYVEK, SZÁZADVÉG POL. ISK. ALAPÍTVÁNY Kiadó, 2004

19 5Móz 17:8-13

20 Gázó Balázs László - Ifj. Lomnici Zoltán, Interjú Köves Slomóval, az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség vezető rabbijával Gázó Balázs László - Ifj. Lomnici Zoltán, forrás: http://www.zsido.com/cikkek/a_zsido_jogrendszer/12/1936 (letöltés dátuma: 2011.01.23.)

21 Steinberg, 2006:5, In: Dorina Balahur, Multidimenzióális Igazságszolgáltatás, In: In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Budapest, 2008, pp.170-171.

mishpat tzedek kizárólagosan ezen eljárás során érhető el az Talmud bölcsesség szerint. Párhuzamosan, egy időben zajlanak a békével és az igazságszolgáltatással kapcsolatos tárgyalások a megegyezés és a társadalmi béke visszaállítása érdekében.²²

3.4 Középkor és újkor

A Frank Birodalom jogalkalmazásban kontrollálhatatlan családi bosszú visszaszorítására erős, kompozíciós szisztémát dolgoztak ki, magasan differenciált sokoldalú pénzbüntetési rendszer kialakításával, igazodva a büntetések súlyához. A büntetesként kiszabott összeg alapja a sértettnek okozott kár értéke volt melyhez további díjakat is hozzá számítottak, úgymint a közösség díját, a békédíjat a Kincstárnak és az eljárási költségeket. A sértő fél a sértett irányába történő kompenzációval a családi bosszút elkerülhette és eltekinthetett a káros következmények alól a jövőre nézve.²³

A középkori Nyugat-Európában az egyház szerepe a legjelentősebb konfliktusok szabályozásra terjedt ki és mediációs szervezetként fungált. A papok közvetítői szerepet töltöttek be diplomáciai konfliktusokban, családi viszályokban és bűncselekményeknél is. Az egyházak menedékként szolgáltak, a hatóságok és a bűnözők közötti közvetítés bástyái voltak. Az egyház tehát a javító-nevelő funkció érvényre jutásában jelentős szerepet játszott patronáló tevékenysége folytán.

A XIII. századtól a szabad városok önálló igazságszolgáltatási rendszert dolgoztak ki, így az alsóbb szintű igazságszolgáltatás mellett rendőrségi tevékenységet is elláttak. Érdekes példa Augsburg város joga, melynek értelmében a köz érdekében teljesített pénzbüntetés megfizetése, illetőleg a sértettel való a büntetőigénnyel történő lemondást tartalmazó békeszerződés megkötése biztosította a kompenzációt. Az ún. „lovagi kegyelem” intézménye azt jelentette, hogy a sértett hozzájárulásával elkerülhette a tettes a megbüntetését, illetőleg a büntetése enyhítéséért folyamodhatott.²⁴

A mediáció alkalmazása a 19. század vitás nemzetközi konfliktusainak megoldásában is szerepet játszott, így példaként említhetem, hogy Nagy-Britannia közvetített Portugália és Brazília között 1825-ben, vagy a Vatikán (XII. Leo Pápa) Németország és Spanyolország között a Karolina-szigetek ügyében.²⁵

22 Dorina Balahur, Multidimenzióális Igazságszolgáltatás, In: In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Budapest, 2008, p. 171.

23 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, pp.22-23.

24 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 24-25.

25 <http://hu.wikipedia.org/wiki/Mediáció>

3.5. A huszadik század

A huszadik században az új alternatív büntetési formák kialakításban az áldozat és a társadalom érdekeinek érvényre juttatása iránti igény éledt fel, melynek köszönhetően a jóvátétel századokig nyugvó lehetősége is ismét feléledt. Így kerülhetett sor a tettes és az áldozat között kialakuló konfliktus megoldását célzó intézmény a mediáció kidolgozására. Az USA-ban és Európában tehát sértett-segítő szolgáltatások alkalmazására és áldozatsegély törvények létrehozatalára került sor.²⁶

3.5.1. Angolszász jogrendszer

Az Egyesült Államokban a munkaügyi jogviták rendezése során honosodott meg elsőként a konfliktusok rendezésének alternatív lehetősége, mivel a háború sztrájktilalmat hívott életre. Pártatlanságot bizonyítandó egyetemi tanárok látták el a közvetítői feladatot, így az ügyek formális, jogi megoldások elkerülésével oldódhattak meg megegyezés útján.

A sztrájktilalom után 1947-ben megalapított Federal Mediation Conciliation Service közvetítő szolgálat sikerét bizonyítja mai napig tartó működése.²⁷ 1964-ben jött létre a Community Relations Service, amely a közösségi kapcsolatokat szolgálja és a faji és etnikai természetű ellentétek oldásában játszik jelentős szerepet.²⁸ A mediációs eljárás alkalmazására jöttek létre a igazságközpont-szolgálatok Neighborhood Justice Centers²⁹ néven, ingyenes, illetőleg kedvezményes mediációs szolgáltatások nyújtására. A szervezet megindulásakor, szükség volt az egész országon átívelő, átfogó jogi képviselet lehetőségének biztosítására, az emberek rászorultsági, faji, nemzetiségi és etnikai megkülönböztetésétől független a jogi képviselet biztosítására,³⁰ speciális közvetítéssel kapcsolatos programok alkalmazására. A szervezet jelenleg bírósági közvetítést végez és az elkövetők és a sértette illetőleg rokonaik közötti megegyezés elősegítésére koncentrálnak. A közvetítési szolgáltatások kapcsán átfogó jelleggel különböző jogterületeken segíti hozzá a megegyezéshez a hozzá fordulók, így munkajogi, fogyasztói, kereskedelmi, a tulajdonos és bérlő közötti vitákkal, házassági és családi konfliktusokkal, orvos-beteg kapcsolattal, szomszédok közti problémákkal, erőszakos összeütközésekkel és családi viszályok megoldásával foglalkozik. Léteznek állami

26 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p.37.

27 <http://www.fmc.gov/internet/itemDetail.asp?categoryID=21&itemID=15810> (letöltés dátuma: 2011.02.06.)

28 <http://www.justice.gov/crs/index.html> (letöltés dátuma: 2011.02.06.)

29 Lásd. Még: Christoph Besemer, Mediation, Vermittlung in Konflikten Stiftung gewaltfreies Leben, Baden, 1997, ford. Hubainé Muzsnai Márta

30 <http://www.njcinc.org/> (letöltés dátuma: 2011.február 06.)

szerveződések, melyek alternatívaként funkcionálnak és független központok is, melyek együttműködnek az igazságszolgáltatással, közös azonban bennük, hogy képzett önkéntesek látják el a feladatot.³¹

Az angolszász jogrendszer kedvezett elsősorban a bíróságon kívüli vitarendezés meghonosodásának és a módszer erősödésnek, amely annak is köszönhető, hogy az intézményi berendezkedése a kontinentális jogrendszerektől sok vonásban és jelentősen is eltér. Egészen az 1970-es évekig csak az Egyesült Államokban volt ismert és elterjedt a mediáció folyamata.³² Hozzájárult az elterjedéshez, hogy az Egyesült Államokban a kétszakaszos perszerkezet kapcsán intézményesen elkülönül az első szakaszban („pre-trial”) a bíró előtti tárgyalás és a felek tárgyalás-előkészítő összejövetele. Ebben a szakaszban a felek a bizonyítékokat és a bizonyítási eszközöket prezentálják, a szemben álló felek jogi pozícióinak tisztázása lehetővé teszi az informális egyeztetéseket a felek és ügyvédek között.³³ Lehetővé válik a gyakori egyezségkötés, a bírói eljárás befejeződése ítélet nélkül, sőt ami még jelentősebb közvetítő bevonásával a per elkerülése biztosíthatja a joghoz jutást. Kedvező feltételeket hív életre az új típusú forma, hiszen idő és költséghatékony is egyúttal. Az USA-ban két út mutatkozott az eljárás intézményének bevezetésére. Így alulról induló „civil szervezeti” szerveződésként, kritikaként a peres eljárás hosszúsága és idegen volta miatt jöhetett létre példaként említve a Community Board intézménye San Francisco-ban 1977-ben. Az intézmény elsősorban a családjogi, szomszédjogi és munkajogi viták megoldását volt hivatott szolgálni.³⁴ Tekintettel arra, hogy a kezdeményezés sikert aratott az állami törvényhozás is elindult a mediáció felé vezető úton. Lehetőség nyílt a magánjogi perek előtt a mediációs eljárás igénybevételére, amennyiben pedig a konfliktust mégsem sikerült feloldani, a bírósági utat továbbra is igénybe lehetett venni. A mediáció alkalmazását azonban kötelező erővel bevezették egyes államokban a bírósági út alkalmazása előtt.³⁵

3.5.2 A mediáció gyökerei Európában

Az Európai Unió különböző tagállamaiban a mediáció elterjedése különbözőképpen alakult. Európában elsőként Nagy-Britanniában vezették be az eljárást 1979-ben,

31 <http://www.clarkcountycourts.us/ljvc/NJC/NJC.htm>, http://www.clarkcountycourts.us/ljvc/NJC/NJC_CMP.htm (letöltés dátuma: 2011. február 06.)

32 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

33 Wagner, Gerhard (1998): Obligatorische Streitschlichtung im Zivilprozess: Kosten, Nutzen, Alternativen: In: Juristenzeitung 1998 No.17. 836-846.p., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

34 Nacsády Péter (1998): Az amerikai mediáció in: Magyar Jog 1998/5.pp. 298-304., Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle 2002/1.

35 Röhl, Klaus F. (1982): Rechtspolitische und ideologische Hintergründe der Diskussion über Alternativen zur Justiz.. In: Blankenburg/Gottawld/Strempel Hrsg. (1982): Alternativen in Ziviljustiz. Bundesanzeiger. Bonn. 15-27.Seite, Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

a mediáció igénybevételét bizonyos értékhatár alatti perekben tették kötelezővé a bírói eljárás megindítása előtt.³⁶ Németországban az áttörést az 1990-es években egy szövetségi szintű törvény hozta, mely lehetővé tette „kis perértékű” becsületsértési ügyekben a megegyezés megkísérlését az előzetes mediációs eljárás folyamán.³⁷ Ausztriában a szerződések egy részében ún. mediációs klauzula alkalmazásra kerül sor, melyben a felek vállalják, hogy vita esetén előzetes mediációs eljárás megkísérlésének sikertelensége esetén fordulnak csak a bírósághoz.³⁸

4. A konfliktusfeloldás magyarországi előzményei az állami igazságszolgáltatáson belül és kívül³⁹

4.1. Ösmagyar büntetőjog

Az ösmagyar büntetőjog a magánbosszú elvét alkalmazta, a közösséget érintő bűncselekmények azonban az ún. közfenyíték alá esettek. A vérbosszú és az egyezkedés a bosszú elkerülését szolgált, a tettes az áldozatta, illetőleg annak családjával kártérítési megállapodást köthetett.⁴⁰

*Él ellenben a törvén tudatlan falusi nép közt autonóm szokásjog, akár úgy, mint törvénytárgyaló és kiegészítő szabály, akár úgy, mint törvénytől megállapodás. Persze ez a népi szokásjog nagyon sok helyt már pusztulóban van, vagy már el is pusztult, azonban nyomait még mindenütt megtaláljuk.*⁴¹

4. 2. A jogi népszokás szerepe

Előre kívánom szögezni, hogy a történelem folyamán a népi társadalmon belül kialakult fórumok ítélkező személyei általánosságban igazgatási, vagy gazdasági célra

36 Shetreet, Simon (1982): Alternativen zum formalen Justizsystem: Ausländische Beispiele. In: Blankenburg/Gottawld/Strempel Hrsg. (1982): Alternativen in Ziviljustiz. Bundesanzeiger. Bonn.pp. 111-123. Seite.; Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

37 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

38 Dévényi Norbert (1999): „Jog vita nélkül”: közjegyzőség és mediáció Ausztriában. In: Közjegyzői Közlöny. 1999/9. pp.21.23., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), Jogelméleti Szemle, 2002/1.

39 Tárkány Szűcs Ernő Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 2003, pp. 793-856.

40 Angyal P., A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1920.,p.26. Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004, p.39

41 Erdei Ferenc, Magyar falu, Budapest é.n. .p. 170.

létrejött szervezet vezetői, akik egyéb a szervezeten belül keletkező és a működéssel összefüggő vitás ügyekben a hatalmuk gyakorlásához szükséges tevékenység mellett döntöttek. Az eljárás lebonyolítása során, az ügymenethez kötődött a funkciójuk, ami idővel hatásköri tartozékká alakult. Társadalmi csoportokból emelkedtek ki, így váltak a közösség által elfogadott vezetőkké, a helyi szokásjog konzerválta az általuk alkalmazni hivatott eljárási szabályokat. Egyfokú fórumként eljárva az egyeztetés, illetőleg a döntés megszületése után egyet nem értés esetén állami szervhez fordulhatott a vesztes fél, illetve önbíráskodhatott. Az ítélezés alapja az ún. jogi népszokás, azaz a „hely joga” volt, melynek segítségével jogerős és végrehajtható ítélezési gyakorlat alakulhatott ki.⁴²

„tíz aranypénz pedig adassék az arbitereknek és a mediátornak közösen”⁴³

Szent István Dekrétuma említette először az alternatív vitarendezésre vonatkozó törvényi szabályozást Magyarországon. Egyeztetéses jellegű joggyakorlatra utaló források tanúsítják az alternatív vitamegoldás jelenlétét.

Szent László II. könyvének 27. törvénycikke rögzíti a következőket: „A kik megvívta otthon, és bíró eleibe nem viszik ügyüket, azokon a bíróságnak semmi keresete ne legyen. Ha hozzá jönnek, tetszése szerint ítéljen, és ha megegyezteteti őket s ezért adnak a bírónak valamit, egy harmadot magának, két harmadot a királynak tartson meg belőle.”⁴⁴ Megállapítható tehát, hogy jóvátételhez köthető igazságtételeknél a bíró legfeljebb a felek kérésére békéltetőként vett részt. Nagy Lajos király említi elsőként a kiegyezést, mint rendelkezést, mely szerint a bíró feladata a törvényszék által elmarasztaltak elfogása és három napig történő őrizetbe vétele „egyezkedés végett”.⁴⁵ „Ha a perlekedők akármily jelentékeny vagy fontos ügyben egyezkedni akarnak, a bíró őket ebben semmi esetre sem gátolhatja meg”⁴⁶ A felek közti megszülető egyezség esetén békedíjra volt jogosult a bíró. Sikertelen eljárás esetén azonban a bíró kötelezettsége volt az ellenfél kezéhez történő juttatás a büntetés végrehajtása érdekében.⁴⁷ Zsigmond az önbíráskodás, a bosszú visszaszorítását tartotta szem előtt és II. dekrétumában az „illő hely” bírójához utasította a kárvallottakat igazságtétel végett. Hatalmaskodásnak bélyegezte az önhatalmú bosszút. Fontos azonban azt is megemlíteni, hogy az egyeztetéshez már nem volt szükséges a bírói hozzájárulás és így a békedíj

megfizetése sem. A történelem folyamán először vált el tehát egymástól a vérdíj és a békebírság intézménye, így terjedhetett el önálló büntetésként a pénzbüntetés.⁴⁸

4. 2.1. Perjog az Árpád- és Vegyes házi királyok alatt – a kompozíció szerepe

Törvényi alternatívaként a kompozíció a magánfelek közötti ügyekben általánossá vált. A felek egyezkedhettek a pereskedés folyamatán bármikor, de egyezségkötésre kivételesen került csak sor az eljáró bíró személye előtt. A bíróság előtt megkötött egyezségnél háromszor intézett kérdést a felek irányába a bíró az érvényes egyezség megszületéséről szóló oklevél kiállításához. Halasztási lehetőséget kaptak az egyeztetésre a felek a per során, ekkor bíróságon kívüli egyezsre békéltetői közreműködő (probi viri) segítségével került sor.⁴⁹

4.2.2. A Jagelló-kor időszaka

A korábbi joggyakorlattal, azaz az ellenfél „ország szokásjogának megfelelő kielégítésének” kívánalmával szemben. A Hunyadi és a Jagelló-korszakban a megegyezés kötelező volt, melyre egy éves határidőt biztosítottak a feleknek.⁵⁰

4.2.3. II. Ulászló uralma

II Ulászló 1492. és 1495. évi dekrétumai a szabad egyeztetésről szóltak: „továbbá elrendeltük, hogy a peres vagy vitatkozó felek bármely fontos ügyben szabadon rendelkezhessenek...”⁵¹ Később az 1514-es Dózsa-féle parasztlázadás leverését követő 1514. évi 38. törvénycikke említi a jóvátétel lehetőségét, azaz „alispánok és szolgabírák, meg a többi tizenkét választott ember meghatározása alapján az ilyen nemeseknek élő díjait vagyis száz aranyforintot tartozzanak megfizetni”.⁵²

42 Tárkány Szűcs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 198 pp.801-802.

43 Szent István Dekrétuma, 16. cikk

44 Magyar törvénytár I., i.m.p. 87.

45 I. Lajos 1351. évi 9. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. m. p. 173.

46 I. Lajos 1351. évi 24. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. m. pp. 173-174.

47 I. Lajos 1351. évi 9-10. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. m.p.173.

48 Zsigmond 1405. évi II., 8. törvénycikk, valamint 1935. évi VI., 5. törvénycikk in: Magyar Törvénytár, i.m.p. 217. és p.257. In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p.42.

49 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 42.

50 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 44.

51 II. Ulászló 1492. évi 68., és 1492. évi 74. törvénycikk, 1495. évi 13. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i.m. p. 725.

52 II. Ulászló 1514. évi 38. törvénycikk, In: Magyar Törvénytár I., i. p. 725.

4.2.4. Mediáció az egyén és a közösség viszonyának alakulása területén

„...az egyénnek és a közösségnek egymáshoz való viszonyában a közösségi normarendszer elvei döntenek elsősorban, s csak halványan, burkolt formában, a közösség formanyelvén fejeződhetnek ki az egyéni szándékok, egyéni indítékok. A társadalmi magatartásnak minden árnyalatában, a kézfogástól kezdve a házasságkötési, a viselkedési, szokások gesztusai mögött e paraszti törvény dirigált. Az egyén életívét születésétől a haláláig ez a törvény rajzolta föl.”⁵³

Nagycsaládokban⁵⁴ a gazda szerepe jelentős volt abban a tekintetben is, hogy állandó bírói feladatokat kellett ellátnia, azaz olyan súlyú ügyekben is döntést kellett hoznia, magához ragadva a döntési jogosultságot, hogy családon belül elkövetett bűncselekmény esetén az állami igazságszolgáltatás által kirótt büntetést kinek kell letöltenie. A kijelölt személynek a bűnösséget magára kellett vállalnia és a nagycsalád érdekében el kellett szenvednie a kijelölt büntetést. Hasonlóan kiemelt szerepet játszik a vadászbírói funkció, azaz ha azonos vadra többen lőttek egyszerre és a halált okozó vadász személye kétséges volt az ő döntésre volt szükség. Különlegességgként megemlíteném továbbá az ún. tóbitói funkciót, amikor is a közös tó használata körében keletkezett polgári jogi vitákban egyfokú bírósági jogkör gyakorlására került sor a Székelyföldön. Kis gazdasági autonómiák közé tartozik a kereskedelmi jogi vonatkozások esetében is létezett a harmadik személy közreműködésének intézménye, így a vita eldöntője kereskedői társaságok esetén az ún. elöljáró, vagy szék volt. A közreműködés további szervezetrendszerben is felbukkant, így céhekben, bányákban, várásokon, közbirtokosságon és úrbéres szervezeteken belül is. Ún. bandaszervezetekben, tartós társulások létrejöttékor szolga biztost választottak a személyi és vagyoni jellegű kérdések, vagy munkával kapcsolatos ügyekben felmerülő döntéshozatalra, aki pénzbüntetést róhatott ki, jogokat és kedvezményeket vonhatott meg. A végrehajtási jogkörte ebben az esetben az ún. csendbiztos gyakorolta.⁵⁵ A közös nyájjal, az ún. eszternával való vitás ügyek kapcsán, a Mezőségen az eszternagazda, a székelyföldön az eszternabíró, a moldvai csángó falvakban pedig a csobán, a legidősebb pásztor járt el. Felügyeleti jogkör gyakorlása mellett a két gazda közötti vitát is ő döntötte el,

⁵³ Ortutay Gyula, *Parasztágunk élete*, Bp. 1937, p.18.

⁵⁴ A nagycsalád három, illetőleg esetenként több generáció együttélését jelenti egy közös területen, melynek feje a családfő volt. Az ő feladata volt az ingatlanvaló rendelkezés, az élelmiszer elosztása, az adó megfizetése és a befolyt jövedelemmel való gazdálkodás. Befolyásolta a családban a párválasztást, büntetési jogkört gyakorolt, rokoni tárgyalásokon képviselői jogkörrel rendelkezett.

⁵⁵ Tárkány Szűcs Ernő, *Magyar jogi népszokások*, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981, p. 797.

azonban ha a nyáj fenntartása nem a gazdához, hanem a vállalkozóhoz kötődött, akkor csupán egyeztetési jogkörrel rendelkezhetett.⁵⁶ Konkrét törvényi felhatalmazás nélkül a református egyház presbitériumai is végeztek egyeztetéseket, így református hívő vétkezése esetén elsőként a presbitérium, vagy annak a jogán a lelkész idézte magára vizsgálat lefolytatása végett az ügyet. Kisebbségi jelentőségű ügyek esetében és megbánást tanúsító tettesi nyilatkozattal, ún. albával vagy reverzálislevéllel az eljárás lezárulhatott. Egyéb esetekben, illetve hatáskör hiánya esetén természetesen áttételre került sor, melynek következtében a világi hatóság eljárását alkalmazták. Hasonló jellegű a szokásjogi alapon a református egyház presbitériumai által tartott egyeztetési tárgyalást házassági ügyek során békítésnek nevezték, melyek sok esetben eredményesen zárultak le.

Állandósult intézményesült fórumként a nép körében három főbb terület különíthető el. Az erdélyi faluszék, a legősibb forma, mely eredetileg a moldvai csángóknál, mint a falu vénekből álló öregek tanácsa funkcionált, szakmai csoportok alakításával. Ez azt jelentő bővebben, hogy a konkrét ítélezés nem a teljes tanács létszáma előtt folyt, hanem a szakmai csoport járt el, azaz állatkár esetén például az állattartók rendje volt illetékes. A hatáskör tekintetében teljes körűen eljárhatott a faluszék, értékhátára tekintet nélkül. A büntetőügyek kapcsán az állami büntetés mellett alkalmazhattak további büntetési formákat is, akár népítéletként halálbüntetést is kiszabhattak. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy ezen büntetőeljárások során amennyiben a károsult megbocsátott, és önként vállalta a kár megtérítését, abban az esetben mellőzték a büntetés kiszabását. Feltételként szabták viszont, hogy a későbbiekben jogkövető magatartást kell tanúsítani a tettesnek, azaz nem bűnözhetett. Példaként említhető még az ötvenes években is alkalmazható gyakorlat Szabófalván, hogy lopás tényállásának megvalósítása esetén a faluban végighurcolták nyakába kötve az eltulajdonított értéktárgyat.⁵⁷

„...történeti írott szokásjogokkal szemben minden népnél vannak élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek, amelyek szinte öntudatlanul, pusztán az ősi hagyomány és megszokás erejénél fogva élnek benne, s öröklődnek át nemzedékről nemzedékre.”⁵⁸

⁵⁶ K. Kovács László: A közös fejősjuh-nyájak tejhasonvételi formái Erdélyben 1900 körül. NKNT, 1970, pp. 14-15. I; Imreh István - Szeszka Erdős Péter: A szabófalvi jogszokásokról. I: Népművelési dolgozatok. Bukarest, 1978, p. 201.; Tárkány Szűcs Ernő, *Magyar jogi népszokások*, Akadémiai Kiadó Bp., 1981, p. 798.

⁵⁷ K. Kovács László: A közös fejősjuh-nyájak tejhasonvételi formái Erdélyben 1900 körül NKNT, 1970, pp. 14-15.; Imreh István - Szeszka Erdős Péter: A szabófalvi jogszokásokról. I: Népművelési dolgozatok. Bukarest, 1978, pp. 201-202. Tárkány Szűcs Ernő, *Magyar jogi népszokások*, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981., p. 798.

⁵⁸ Tárkányi Károly, a hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. A családi és öröklési jogszokások. Budapest, 1919.

A romani kris (cigány törvényszék) közösségi vitamegoldó fórumként szolgál, és egyúttal a mindennapi életvitelt is nagyban befolyásolja, mivel a cigányok egymás közti ügyeiben „Kriszi”-t tesz.⁵⁹ Határkörét tekintve a törvényszék kártérítési-adósági ügyekben és nőkkel kapcsolatos ügykörökben járt el, mint például a lányszöktetés, hűtlen elhagyás. Annak köszönhető az intézmény mai napig történő fennállása, hogy a döntését általában automatikusan és önkéntesen elfogadják és a cigány társadalom egyénre gyakorolt hatása, az erkölcsi nyomás következtében végre is hajtja azt. Amennyiben az ítélettel nem elégedett a közösség az ülés lezárulása után akár személyi bosszút is álhatott.⁶⁰

A döntéshozatali eljárás előzményeként elsőként informális úton próbálják megoldani a konfliktust a felek. Ebben a szakaszban gyakran az öregek tanácsa tapasztalatát és segítségét használják fel és peren kívüli egyezséget ún. divano-t, svato-t igyekeznek kötni. Amennyiben erre nem kerül sor, szükség esetén összehívják az eseti jelleggel tanácskozó öregek tanácsát és két-három nap alatt megszervezik a tényleges *kris*-t, a cigány törvényszéket, melybe a vitás felek tagot, bírát delegálnak. Az eljárás kezdetekor esküt, ún. soláx-ot kell tenni, arra nézve, hogy a döntés megszületéséig étkezési és ivási szükségleteiket háttérbe szorítják. Formális az eljárás, ünnepélyes, választékos nyelvi fordulatokban bővelkedik, sajátos és szigorú szabályrendszer alkalmazásával zajlik. A szabályok a kívülállókra is ugyanúgy vonatkoznak. Ma már engedélyezett a nők és a nem cigány származásúak részvétele is, azonban a régi időkben ez tiltott volt. Szóbeliség, közvetlenség és képviselő hiánya jellemzi a bizonyítási eljárást, a hallgatóság érzelmi meggyőzésére apellálnak az eljárásban érintettek, hangos és erős érzelmi megnyilvánulások, mindamellett esküdözések is kísérik ezt a fázist. Írott törvények nincsenek, ezért elsősorban a bírók igazságérzete és íratlan szabályok szerint ítélekedik a fórum. Egyszerű szótöbbséggel hozzák meg a végleges és megfellebbezhetetlen ítéletet a bölcsek, akik közül a legidősebb hirdeti ki a döntést, melynek végrehajtásáért az egész közösség felelősséggel tartozik. Amennyiben a kris döntését meghozta az ügy nem kerülhet állami igazságszolgáltatás elé- ezért a közösség felel- mellyel a kettős szankcionálás elkerülésére kerül sor. A felek kezét ráznak, és esküt tesznek a döntés megtartására, egyúttal a barátság fenntartására is. A pereszes költségeire pedig mulatságot csapnak Saját normáikra alapozott döntést igazságosnak tartják az érintettek és az intézmény fennmaradását szolgálta azon körülmény is, hogy drága és megfizethetetlen nagyságrendű az ügyvédi költség a romák számára és idővesztéséget jelent az állami pereskedési folyamat.⁶¹

⁵⁹ Tárkány Szűcs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981. pp. 799-800

⁶⁰ Erdős Kamill Cigány törvényszék in: Néprajzi közlemények IV. 1955. 1-2 pp. 203-214.

⁶¹ Loss Sándor 'Romani kris a dél-békési oláh-cigányoknál elmélet és gyakorla' in Ius humanum Ember alkotta jog műhelytanulmányok szerk Szabó Miklós (Miskolc: 2001.)

„A mi jo Atyáink a jámbor Régiek
A törvényt mondották a Város Lelkinek
Annélkül fenn állni nem lehet senkinek
Szükséges hát lenni Falu Törvényinek

...

Ehez tartsa magát jámbor és Tsintalan

...

Örökös jövevény tudós bölts s tudatlan
Törvény és igazság ebből ki mondassék
Ki mire lesz méltó consideráltassék
Vétségtelen igaz meg szabadítottassék
A vétkes és bünös meg birságotassék

...

E könyvben meg van írva modja és poenája
Itt meg találhattja a Falu Birája.”⁶²

Harmadik területként a már fentiekben említett falusi bírói tevékenységre utalnék, mivel a múlt század vége óta tevékenységét jogszabályok határozták meg és állandó fórumként önállósodott a működése. A belső öngazgatás fórumának tekinthető, mivel elsődlegesen a közösségi érdekeket tartotta szem előtt, és figyelembe vette a helyi sajátosságokat is. A belső öngazgatás fórumaként mindezek mellett a konfliktust kiváltó ok megfajtására kívánt hangsúlyt fektetni, így elengedhetetlen feltételt teljesít a komplex konfliktuskezeléshez. A belső öngazgatás csúcspontján a település választott testületének, a tanácsnak, vagy előljárásiagnak a vezetője állt és a decentralizáltan működő területi, szakmai, kor szerinti, illetőleg társulati szervek szintjén működtek bizottságok.⁶³

4.3 A választott bíraskodás gyökerei Magyarországon

4.3.1. Az intézményrendszer kialakulása

Mindamellett, hogy állandó szervezetrendszer alakult ki idővel, megmaradtak bizonyos eseti jelleggel működő, alkalmi fórumok is. Az ún. eseti, vagy fogott bíró (választott bíró, vagy döntőbíró) tekintélyére -a XII.-XIV. században-, illetőleg személyi,

⁶² Imreh István, székely falutörvények, Kolozsvár, 1947, 31. l., Alsócsernát, 1716.

⁶³ Tárkány Szűcs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981.p 800

vagy szakmai tapasztalataira támaszkodva hozott ítéletet. Az eljárás előtt előzőleg alávetették magukat szóban, vagy írásban a döntésnek a felek.⁶⁴ A „fogott bírák” (per modum arbitrii) eljárása nyilvános volt és tevékenységükről beszámolási kötelezettséggel rendelkeztek a perre egyébként illetékes bíróság irányába, amely úriszék, valamely városi bíróság, vagy hiteles hely lehetett.

A per modum arbitrii eljárása egyfajta választott bíraskodásként fungált, a szembenálló felek szerződésben határozták meg bírái személyét.⁶⁵ Az ún. „fogott bírakat”⁶⁶ a felek választották ki és kérték fel, aki az egyébként illetékes bíró helyett járt el alávetés folytán teljes jogkörrel. Erre akkor kerülhetett sor, ha meghaladta az eljáró bíró hatáskörét az eljárás lefolytatására, illetőleg a felek nem kívánták az ő eljárását. A bíró megkérdőjelezhetetlen tekintéllyel rendelkezett és bizalmas természetű rokonsági és üzleti ügyekben is bizalommal fordulhattak hozzá a vitás felek. Erkölcsei kötelezettséget jelentett a döntés végrehajtása, közhatóság igénybevételére nem volt szükség. A nem teljesítés esetére szóló hátrányokat előre kikötötték a fent említett szerződésben, melyben bírái felől is határoztak. Kifogással lehetett élni a megszületett döntés ellen, illetőleg azt teljes mértékben is vissza lehetett utasítani.⁶⁷ A török megszállás idején állandósult a „fogott bíró” intézménye. Az 1750-es évekig működő ún. „fogott bíróság” társas bírósággént fungált, amelyet a szomszéd városokból áthívott bírákkal és a városba került idegenekkel kiegészülve az előjáróság hívott életre. Ez a társas bíróság polgári és büntetőügyekben hozott ítéletet teljes hatáskörrel eljáró szervként. Általánosságban a lakosság szélesebb tömegeit érintő és elvi jelentőséggel bíró ügyekben hozott döntést a bíróság vásárnaponként kihirdetett határozataival. Szokásjogon alapuló anyagi és eljárási szabályok megtartásával folyt az ítélkezés. Ezek a bíróságok beszámolási kötelezettséggel rendelkeztek a perre egyéb iránt illetékes bíróságok (úriszékek, városi bíróságok, hiteles helyek) irányában. A konfliktusokkal kapcsolatos jogi szokások két csoportra oszthatóak: egyrészt erőszakos úton kialakított szokásokról, mint például, párbajról, kihívásról, verekedésről lehet szó, illetve sorsvetés, istenítélet alakult ki, példaként említve a börtölést, az aszkétizmust, a nyíl-húzást. Abban az esetben, ha két fél mellett harmadik személyt⁶⁸ is érint a konfliktus, előtérbe kerül a közvetlen, szóbeli szabad bizonyíték-mérlegelésen alapuló magánjogi

64 Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Budapest, 1981. p. 801.

65 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 42-43.

66 Magyar Néprajzi Lexikon, Imreh István, A rendtartó székely falu, Bukarest, 1973.

67 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 42-43.

68 A viták lényegének megvizsgálásához, eldöntéséhez harmadik személy közbenjárásával, aki részben döntési jogosultsággal rendelkezik sor kerülhetett, amely alá a felek a hagyomány erejénél fogva voltak kötelesek alávetni magukat. Az alakszerűség és az anyagi szabályrendszerre a helyi jogi népszokások érvényesülése volt megfigyelhető., Tárkány Szücs Ernő, Magyar jogi népszokások, Akadémiai Kiadó Bp.1981 p. 796

és büntetőjogi elemeket is tartalmazó módozat. Az 1750-es évektől majd másfél évszázadon keresztül egymás mellett élt a konfliktusmegoldást segítő harmadik személy jelenléte alkalmi, vagy állandó jelleggel.

Létezett még a békebíró intézménye is, amikor becsületbeli ügyek eldöntésére választottak kompetens személyt főként tisztí egyesületekben, esetlegesen baráti társaságokban, egyházi és világi egyesületekben.

4.3.2. A jogi szabályozás múltja és jelene

A felek által választott magánbíróság ítéletét a XVII. századtól tekintették a rendes bírói ítélettel egyenrangúnak. Az polgári törvénykezési rendtartás tárgyában született 1868. évi LIV. Törvénycikkben került sor elsőként a magánbírósági ítéletek törvényi elfogadására. A régi időkben elsősorban békefenntartásra, harmonizációra törekedtek az eljárók igénybevételével, mára azonban a piacgazdaság modern vívmányainak megfelelően gyors és olcsó vitarendezési mód a választott bíraskodás. A kereskedelmi viták sajátos jellemző jegye, hogy az állam e sajátos hatáskör rendezését, a döntési kompetencia gyakorlását fokozatosan kiengedte a kezéből, mindamellett végrehajtó apparátusával támogatja a megszülető ítéletek kikényszerítését.

Megjegyezném csupán, hogy a jelen államigazgatási rendszerünk a választott bíraskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvényben szabályozza a jogterületet, magában foglalva a vonatkozó belföldi és nemzetközi területet is.

5. Jog

*A jog „a társadalmi élet normatív aspektusa. Beleértendők mindazok a normák és intézmények, melyek az emberi együttélés szabályozására hivatottak. Azokat a tényezőket – árnyaltabban fogalmazva: azon kulturális minták összességét – melyeknek érvényesülését az állam biztosítja, jognak nevezzük.*⁶⁹

Azért emelném ki a számos jog-definíció közül az idézettet, mert a konfliktusmegoldás módozatai hasonló megkülönböztető jegyek alapján csoportosíthatóak. Így az állami közigazgatás és igazságszolgáltatás, illetve az ún. alternatív konfliktus-kezelési, megoldási módozatokat tekinthetjük át. Ami az angolszász, common law jogrendszert illeti, az alternatív vitamegoldás⁷⁰ (alternative dispute resolution, ADR) alatt nem az állami jog alternatíváját értik, azaz a jogi ill. nem jogi helyzet szerinti csoporto-

69 Badó-Loss H. Szilágyi - Zombor Bevezetés a Jogszociológiába (Miskolc: Bibo Kiadó 2000), p.33.

70 alternative dispute resolution, ADR

sítást, hanem azokat a speciális módozatokat, melyek nem a „nyertes-vesztes” elven alapulnak.

A jog a társadalmi kohézió működésének egyik hajtóereje,⁷¹ a „társadalmi mérnökösdés” eszköze.⁷² Az ún. konfliktuselmélet követői a jog ideológiai és elnyomó funkcióját hangsúlyozzák.⁷³ A jog rendelkezik továbbá edukatív funkcióval, azaz a nevelő funkció azt jelenti, hogy a társadalmi kulturális minták fenntartására, esetleges megváltoztatására irányul.⁷⁴

5.1 A jogi szabályozás kialakításnak útja

A mediációs eljárásnak a bírói eljáráshoz való viszonya szempontjából három eltérő rendszer különböztethető meg.

A francia megoldás az 1990-es évektől kezdődően került bevezetésre, a magánjogi perek alkalmazásánál a bírói felfüggesztés biztosításával, mediációs eljárás kivitelezésére.⁷⁵ A felek számára az ítélet megszületéséig bármikor lehetőség nyílt a meg egyezésre peres eljárásba illeszkedő mediáció alkalmazásával.

A német megoldás, amely az Egyesült Államokból került átvételre, kötelező jelleggel illeszti be a mediációs eljárást a magánjogi perek megkezdése előtt.

A bírói úttól teljesen független harmadik megoldás, amely bármely jogrendszerben előfordulhat a konfliktus feloldásakor eleve a vitás felek rendezésének elvét követi.

A magyar törvényi szabályozás a magánjogi autonómiának leginkább megfeleltethető francia szabályozás verziójaként fogható fel, ugyanis függetlenül szabályozza a mediációs eljárást a bírói út elkezdésétől, a külső mediációs eljárás a perbeli egyezség helyére léphet.⁷⁶

„A konfliktus emberek, vagy emberek csoportjai közötti versengés egy formája. Akkor lép fel, ha két vagy több személy verseng olyan célokért vagy korlátozott javakért, amelyek ténylegesen, vagy az ő észlelésük szerint nem érthetőek el mindannyiuk számára.”⁷⁷

Boulding, 1962

71 Emile Durkheim The Division of Labor in Society (London: 1960.)

72 T. W. Arnold The Symbols of Government (New York: 1935.)

73 Andorka Rudolf Bevezetés a szociológiába (Budapest: 1995.)

74 Talcott Parsons Politics and Social Structure (New York: Free Press 1969); AGIL műszo a jog, a társadalmi élet alamp működése, azaz: Adaptation (alkalmazkodás), Goal attainment (a cél elérése), Integration (integráció), Latency (az önazonosság fenntartása)

75 Wagner, Gerhard (1998): Obligatorische Streitschlichtung im Zivilprozess: Kosten, Nutzen, Alternativen: In: Juristenzeitung 1998 No.17. 836-846. Seite., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

76 Wagner, Gerhard (1998): Obligatorische Streitschlichtung im Zivilprozess: Kosten, Nutzen, Alternativen: In: Juristenzeitung 1998 No.17. 836-846. Seite., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1

77 Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 3.

6. A konfliktus

Az emberek vagy embercsoportok között kialakult versengési formát olyan célokért, szükségletekért, előnyökért, érdekekért, értékekért, hatalomért, amelyekben az emberek által kitűzött célok összeegyeztethetetlenek, konfliktusnak nevezzük. Nemcsak emberi kapcsolatokban lehetünk konfliktusok kialakulásának tanúi, hanem a társadalom, a közösség illetőleg létrejött szervezetek is konfliktusok sorozatán mehetnek keresztül, gyakorlatilag a jelenséget az élet természetes velejárójának tekinthetjük. Rendkívüli jelentőséggel bír, amennyiben a konfliktusok kezelése megfelelő, hiszen ebben az esetben kapcsolati alapok teremthetők általuk, a törekény egyensúly hordozóivá, a stabilitás kulcsává válhatnak. Az emberek egymásra való utaltsága, a különböző vélemények megfogalmazásának képessége, az előre történő haladás lehetőségét célozza meg, a konfliktusok megfelelő kezelésével bizalommal teli kapcsolatok kialakulásnak lehetünk tanúi.

„A konfliktus olyan, egyének vagy csoportok közötti eszkalálódott versengés, ahol mindenki azt szeretné elérni, hogy előnyökhöz jusson a hatalom, források, érdekek, értékek, szükségleteik területén, és legalább az egyik fél szerint kapcsolatukat az határozza meg, hogy céljaik összeegyeztethetetlenek.”⁷⁸

Laue, 1991

A konfliktusok kialakulásnak okai többféle szempontból csoportosíthatóak, így információs szempontból, amikor az információk terjedelmes, vagy éppen, hogy szűköss rendelkezésre álló mennyisége akadályozza meg a valóságos helyzet felismerését, kapcsolati alapon, amikor negatív viselkedési tendenciák, rossz kommunikációs sémák, sztereotípiák, heves érzelmek hatására alakul ki eltérő felismerés. Továbbá beszélhetünk érték alapú konfliktusról, amikor az alapvető érdekek különbözősége folytán teremődik véleménykülönbség, lehet továbbá strukturális alapú konfliktus, melynek előtérbe kerülését az egyenlőtlen hatalom- megosztás, a nehézkes együttműködési képesség kialakulása, egyenlőtlen forrás-igénybevétel, időhiány, – földrajzi különböző adottságok kialakulása idézheti elő. Végül, de nem utolsósorban pedig érdekalapú konfliktus kialakulásáról beszélhetünk abban az esetben, ha lényegi, illetőleg tartalmi, azaz szubsztantív, eljárási, vagy folyamatra vonatkozó, azaz proceduális, illetőleg pszichológiai értelemben vett eltérőséget tapasztalunk. Kifejezetten érdekalapú konfliktuskezelésről beszélhetünk kártérítés esetén.⁷⁹

78 Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 3.

79 Partners füzetek 4, Mediáció az egyezségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 4.

A konfliktusok kialakulásának okai között említhető továbbá az ún. szituatív konfliktus, amikor egy váratlan helyzetből adódóan alakul ki, minden előzmény nélkül reakció a fél részéről.⁸⁰ Az információs alapú konfliktus átváltása során keletkezhet az ún. szükségletalapú konfliktus, ebben a szituációban egy bocsánatkérés is elegendő lehet a megfelelő kezeléshez.

6.1. A konfliktus fázisai

A felek konfliktusban történő eszkalációjának, a viselkedésformák kialakulásának különböző fázisai különböztethetők meg:

A jelzés fázisában a felek egymás tudomására hozzák az egymás között fennálló konfliktus tényét, ezt követi az érdekartikuláció, avagy vita fázisa, melynek során a felek közötti kommunikáció kialakulásával konkrétan megfogalmazódnak a felek álláspontjai, érdekei, szükségletei. Az első két szakaszban még lehetőség van a felek közötti közvetlen tárgyalásnak az első három fázis során az úgynevezett facilitáció lehetősége még fennáll.

A következő fázis során már szükségessé válhat külső közvetítő igénybe vétele, mivel a pozíciók megmerevednek, a felek saját, eltérő álláspontjának hangsúlyozása kerül előtérbe, ezt a fázist nevezzük a polarizáció fázisának. Ebben a fázisban jellemző, hogy a felek elbeszélnek egymás mellett. A szeparáció, vagy más néven szegregáció fázisában a felek az egymással szembeni közvetlen kommunikációra képtelenné válnak, a mediátor segítségével még megindulhat tárgyalás, lehetőség nyílna megállapodás kidolgozásra. Amennyiben eddig a fázisig a vitás szituáció megoldásra a megfelelő vitakezelő folyamat kialakításra, kiválasztásra és alkalmazásának megkísérlésére, illetve megvalósítására még nem került sor a következő ún. destruktív, avagy „gyűlöletalapú” fázis során már a másik fél, a kialakult kapcsolat rombolására törekednek a felek. Végül a kimerülés fázisában a vitában érintettek erőt vesztenek, feszültségük csökkenő tendenciát mutat, interakcióik már kevésbé irányulnak egymás ellehetlenítésére, így szerencsés esetben lehetőség nyílna a konfliktusmegoldás kivitelezésére.⁸¹

„Két monológból, soha nem lesz egy dialóg”
S. Freud

⁸⁰ Például közlekedési baleset iszonyatos indulatot képes előidézni az emberekben.

⁸¹ Partners füzetek 4, Mediáció az egészségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest), p. 5.

6.2 A konfliktus-megoldó viselkedés

A források bővítése során a mediátor egyértelmű feladata a szükségletek feltárása, olyan kommunikáció elősegítése, ahol az elkerülő (vesztes-vesztes), versengő (nyertes-vesztes), illetve alkalmazkodó (vesztes-nyertes) pozícióból a felek megértése, illetőleg egymással szembeni megértetése a cél. Problémamegoldó, együttműködő (nyertes-nyertes pozíció) kidolgozása a cél kiegészítő források bevonásával. A mediáció által az indulatok, vádak és szükségletek átalakítása a cél, a felek érdekeinek és szükségleteinek egyidejű kielégítésével.

A vitás helyzetek megoldási módjai különfélék lehetnek. A problémamegoldásban jártas szakembernek kell meghatározni, a konkrét vita rendezéséhez szükséges eljárást. Az eljárást tekintve a következő lehetőségek közötti választási lehetőség merül fel: választani lehet az elkerülés, a tárgyalás, a döntőbíráskodás, a pereskedés, az önkényes megoldás illetőleg a mediáció között.

6.3 A kooperatív konfliktusmegoldás

A felek közötti kölcsönösen előnyös viszony kialakulására koncentrál, azaz a folyamat során a felek együttműködésnek kialakítása a cél. A felelősség és a hatáskörmegosztás elvéből kiindulva együtt munkálkodnak a felek a kölcsönösen előnyös konstruktív megoldás megtalálása érdekében. Fontos minden jelentős fél, fontos szereplő bevonása a folyamatba, mivel együttműködésükkel a probléma több szempontból, nézőpontból kerülhet megvilágosításra. Hatékonyan alkalmazható módszer lehet a tárgyalás, a facilitáció, a mediáció, a közmeghallgatás és a munkacsoportok kialakítása.⁸²

7. Jogi konfliktus, jogi konfliktushelyzet

„Az a tézis, hogy a büntetőeljárás során
Az állami igazságszolgáltatás és a terhelt,
Mint egy párbaj két résztvevője
A kompromisszum megkötésének
Minden lehetősége nélkül
Állnak egymással szemben,

⁸² Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben, Partners Füzetek 5., Partners Hungary Alapítvány, Budapest, szerkesztő: Kertész Tibor p. 61.

*Soha nem volt teljes mértékben igaz.
Attól az időponttól kezdve ugyanis, amikor
A terhelt a büntetőeljárás során személyként,
Sajátos eljárási jogok alanyaként jelenik meg,
A büntetőeljárás elkerülhetetlenül
Kommunikációs folyamattá is válik,
Amely magában rejt mind a vita, a konfliktus,
Mind a részleges vagy teljes
Kompromisszum lehetőségét.”⁸³*

A különböző konfliktus típusokra a jogszociológiában négy fő konfliktus-megoldási út különböztethető meg:

a konfliktusban álló felek közvetlen tárgyalása; a mediálás (egy harmadik félnek a mediátornak, mint a tárgyalásos megegyezés közvetítőjét bevonása); a választott bírósági eljárás (a külső-semleges, vitába bevont személy nemcsak a felek megegyezését hivatott közvetíteni, hanem a felektől arra is felhatalmazást kap, hogy a döntést a vitában döntést hozzon, és vállalják, hogy a választott bíró, vagy arbitrátor döntésének alávetik magukat); végül pedig a rendes bírói út igénybevétele: az ítékezés (vita állami bíróság elé vitele). A fenti sorrendben haladva megállapítható, hogy növekszik a megoldási út formalizáltsága, más részről a vita egymás között történő megoldásának lehetősége egyre inkább kicsúszik a felek kezéből. A fenti vonalat követve a vita elintézése egyre inkább normaorientálttá válik, így egyre inkább az absztrakt normáknak megfelelő döntés születik meg. Az ellenkező irányú vonalon előrehaladva a vita megoldás a konkrét érdekmerlegelés irányába mutat.⁸⁴ Amennyiben a tárgyalás, mediálás, arbitráció, ítékezés vonalán haladunk előre a tárgyalási pozícióban a mérlegelés csökken, míg visszafelé haladva mérlegelési kör bővíthető, ami a tárgyalási pozíciók terjedelmét növeli.⁸⁵

Általánosságban a fentiek értelmében a konfliktusok maguk a felek viselkedése alapján sorolhatóak különböző fázisokba a felek viselkedése szerint. A skálán előre haladva a jelzéstől a destruktív fázis irányába a feszültség szintje egyre nő. Első lépésként a felek jelzést bocsátanak ki, melyben egymás tudomására hozzák a köztük fennálló konfliktust. Álláspontjaik, érdekeik, szükségleteik megfogalmazása konkrét, közvetlen kommunikáció révén az érdekartikuláció, vita szakaszában kerül sor. A felek

ekkor még csak a saját álláspontjuktól eltérő elemeket hajlandóak észlelni a másik álláspontjából, ezt a fázist tekintjük a polarizáció szakaszának. A közvetlen kommunikáció a felek szempontjából már lehetetlenné válik a szegregáció, szegregáció időszakában, azaz a felek már képtelenné válnak a közvetlen kommunikációra, hiányzik köztük a hajlandóság. Külső közvetítő segítségével nélkül már nem oldható fel polarizációs és szegregációs fázis. A legvégső fázisban, a destruktív szakaszában, a legszélsőségesebb esetben a felek közötti kapcsolat már a másik fél rombolását eredményezi.⁸⁶

7.1 Miért is van, lenne szükség mediációra az élet területein?

Újabb és újabb technikák születnek, a világ változik, az idő a technológia felgyorsult fejlődését nem lehet megállítani, mégis az emberi szó örök érték marad. Jelképezni képes az emberek közötti kommunikáció sorsfordító erejét, a hitet, amely előbbre viheti a világot, megbékélést eredményezhet, lehetőséget biztosíthat, jóvátehető általa a megélt, átélt sérelem, megoldható, vagy könnyíthető a baj, hatástalanítható a veszély, elsimítható a viszály. A világos, érthető kifejezések segítségével átadott, közvetített gondolatok, a világos érdekeket kifejező kommunikáció ereje hatalmas.

7.2. Mi is az a mediáció?⁸⁷

Maga a mediáció kifejezés etimológiai értelemben a *mediare* szóból eredtethető, aminek a jelentése többféle jelentéstartalommal bírhat, mint a középen állás, egyeztetés, közbenjárás, közvetítés, és békéltetés cselekvési formájának körülírása.

Olyan önkéntes folyamatot tekintjük mediációnak, amely során független harmadik személy segíti a feleket a kölcsönösen elfogadható megállapodás kidolgozásában, abban az esetben is, ha a tárgyalások más módszerekkel már holtpontra jutottak, illetőleg már a felek segítő részvétele nélkül egymással szemben nem képesek a kommunikációra. A felek számára sokszor a szükséglet és érdekartikuláció is nehézségbe ütközik. Fontos vívmánya, hogy a vita eskalációja megakadályozható a folyamatban, a mediátor mintegy katalizatori funkciót ellátva a felek érdekeire és az általuk elfoglalt pozícióra fókuszál, segíti a feleket miközben képes a folyamat irányítására.

⁸³ Thomas Weigend, Absprachen in ausländischen Strafverfahren, Eine rechtsvergleichende Untersuchung zu konsensualen Elementen im Strafprozess, Freiburg im Breisgau, 1990 p. 122.

⁸⁴ Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

⁸⁵ Falke, Josef/V. Gessner (1982): Konfliktnahe als Maßstab. Blankenburg/Gottawld/Stempel in: Hrsg. (1982): Alternativen in Ziviljustiz. Bundesanzeiger. Bonn. pp. 289-315. Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), In: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

⁸⁶ Partners füzetek 4, Mediáció az egészségteremtés művészete, Interaktív tréning program, (Partners Hungary Alapítvány, Budapest) p. 5.

⁸⁷ Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány pp. 12-17. és p. 24.

7.3. A mediációs eljárás jellemző jegyei⁸⁸

Az eljárás minden esetben a jövőre fókuszál, nem a múltba tekint vissza, nem destruktív, így a jövőbeni viselkedés kialakítására, a tennivalók és a feladatok számbavételére asszociál. A funkciói segítségével segíti a szegregáció feloldását, mivel a feleket tárgyalási helyzetbe hozza, a pozicionális tárgyalást érdekalapú egyeztetéssé alakítja át. Pozitív irányultságú, mivel, a panaszt, a vádat, állításokká, szükségletekké és érdekekké fogalmazza át, erősíti a pozitívumokat. Képes az indulatok kezelésére, mivel világos alapszabályokat fektet le, kezeli és kézben tartja az indulatokat, kialakítja a konstruktív kommunikációt.

A mediáció lehetőséget biztosít a probléma kinyilatkoztatására, biztosítja a bizalmas meghallgatást, a titoktartást. Az eljárás önkéntes módon vizsgálja a valóságot, reális megoldási lehetőségek felkutatására törekszik.

7.4. A mediációs ülés meghatározott forgatókönyve⁸⁹

A mediációs ülés meghatározott forgatókönyv szerint zajlik. Az első szakaszban a bevezetés során a figyelem hangulat kialakítására, a folyamat és az alapszabály ismertetésre és az elvárások megvitatására irányul. A következő szakasz a megszakítás nélküli idő szakasza, amikor adott a lehetőség mind két fél számára, hogy saját szempontjából ismertessék a résztvevői kör előtt problémát. A másik fél szempontrendszerének megismerésére a harmadik szakasz során kerülhet sor, amikor eszmecsere folytathatnak az érintettek, megismerve a másik fél véleményét, melynek segítségével lehetőség nyílik a konfliktus ok-okozati rendszerének mélyebb feltárására, a múlt helyett a jövőbetekintés alkalmazására.

Az eszmecsere szakaszában kerül sor az ún. képessé tételre, ami gyakorlatilag az egymás közti kommunikáció megteremtésének szükségessége, azaz annak a képességnek a kialakítása a mediátor részéről, amíg eljutnak a felek odáig, hogy az ő szerepén kívül már nem 'létezik' kommunikáció, átadják magukat az egymás és a mediátor iránti tiszteletnek. Amint kialakult a dinamika első lépése a felek képesek a kommunikációra, a megértés fázisa következik, azaz az a fázis, amikor a felek számára

⁸⁸ Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány p.38.

⁸⁹ Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány pp. 39-62.

megvalósul a másik fél helyzetének megértése, a későbbiekben pedig azon felismerés kialakulása, miszerint a másik fél valamely tulajdonságát képessé válnak elismerni, pozitív megnyilvánulást tudnak irányába gyakorolni.

Az eljárás negyedik szakaszában a megállapodás kidolgozására törekednek a résztvevők, azaz kialakítják az ahhoz szükséges lehetőségeket és azokat megvizsgálják számba véve a megvalósíthatóság alapján azokat. Abban az esetben, ha az eljárás előző szakaszában sikeresen meg tudtak állapodni a felek, sor kerül a megállapodás megszövegezésére. Ez a mediátor feladata, aki egyúttal köszönetet mond a folyamat végén a felek megállapodás létrehozása irányába tett erőfeszítéseiről, áttekinti a létrejött eredményeket, ismerteti a későbbiekben alkalmazandó nyomon követési eljárást. A mediációs eljárás során alkalmazott pozitívumok kielemezése és kiemelése után hivatalosan lezárja az ülést.

7.5. A mediáció speciális technikái

A fenti szakaszolás alapján a harmadik szakaszban alkalmazható számos technika. A parafrázis szerint a szó szerinti ismétlés, vagy kisebb változtatásokkal történő ismétlés a megértés ellenőrzését szolgálhatja. Abban az esetben, ha a felek a haladás irányába tettek felismerhető lépéseket, elismerést alkalmazva bátoríthatóak. A „semlegesbe fordítás” során az elhangzó vádak és sértések mögött ki kell hallania a mediátornak, a tényleges érdekeket és át kell fogalmazni azokat semleges tartalmúvá. Az adott technika alkalmazása azt segíti elő, hogy a felek a pozicionális alkudozásból az érdekalapú tárgyalás irányába mozdulhassanak el, elérje, hogy a másik fél számára is érthetővé és elfogadhatóvá váljon a megfogalmazott érdek.

Időnként szükség van az összegzés technikájának alkalmazására, amikor szükség szerint a mediációs folyamatot az átláthatóság érdekében össze kell foglalni. Szerepcsere alkalmazására akkor kell sort keríteni, ha a felek nem állnak ellen a folyamattal szemben vagy amúgy sem idegenkednek a reflektív módszer alkalmazásától.⁹⁰

7.6. Pozicionális tárgyalás és az érdekalapú tárgyalás

A felek többségében pozícióvédő tárgyalást folytatnak, kialakítanak egy álláspontot, amely mellett érvelnek és a két oldal közötti nézeteltérések során engednek közelíteni a két oldal álláspontját. Klasszikus példa az alku mechanizmusa, melynél a szembenállók pozíciója különböző, és azt tartani is kívánják. Eközben két szerep

⁹⁰ Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány p.49

közül lehet választani, szelíd vagy kemény tárgyalási pozíciót választhatnak. A szelíd tárgyaló pozíciója a megegyezést szorgalmazza és engedményeket tesz a baráti kapcsolat fenntartása érdekében. Ajánlataival a pozíción változtat, mivel bármely áron el kívánja érni az egyezséget, akár vállalva az egyoldalú veszteség elkönyvelését is. Célja a másik féllel közös egyeztetés, ellentétben a kemény stílusú pozíciót megvédő személyével, aki mindenképp a saját számára megfelelő érdeket kívánja kivívni. Fenygetéssel és egyoldalú előnyök kikövetelésével szeretne győzelemre törni. Ezen konfliktus-megoldási móddal lehetséges a felek félúton történő találkozása, a „nyertes-vesztes” módszer biztosítása.

Ellentétben az érdekalapú tárgyalás a kölcsönös előnyök elérését tartja szem előtt. Érdek összeütközés esetén törekedni arra kell, hogy a felek akarától független kritériumrendszer, megállapodás képezze a megoldási alapot. Alaptézis, mely szerint a felek érdekeinek megtestesülése a konfliktusba bevont széles körű javak összessége, amelyek azonban nem egyeznek meg az érdekekkel. A konfliktusokban szerepelnek szubjektív elemek is, de elengedhetetlen, hogy a felek a problémát az érzelmeiket félretéve, tárgyilagosan ítélik meg. Az elkövető tárgyalás lefolytatásához ellentétben a pozícióvédő tárgyalással szükségszerű egy független harmadik fél bevonása, aki segítséget nyújthat a tárgyalási folyamat megfelelő mederben tartására.⁹¹

7.7. A konfliktusrendezésben betöltött harmadik személy szerepe⁹²

Lehetőség van egyeztetni felek közvetlen párbeszéde révén autonóm egyeztetés során harmadik személy közreműködése nélkül is, ez azonban ritka megoldás. A felek közötti viszony sokszor már annyira megromlik, hogy semleges kívülálló nélkül a tárgyalások már nem folytathatók. A kapcsolat fenntartásához nélkülözhetetlen a békéltető, aki semleges magatartásával tiszteletben tartva a felek önállóságát segíti az ellentétes nézetek szembenállásának közelítésében. A békéltető, a consilator a párbeszéd fenntartásához és javításhoz kap felhatalmazást kívülről támogatott vitarendezési módként. A mediátor, a közvetítő ezzel szemben elősegíti a felek közötti megállapodás, egyezség létrehozását

A nyugati társadalmakban, így hazánkban is két lényeges tényező forduló elő és különíthető el a vitarendezési megoldások esetében: az eljárás kötöttsége a bírói vitarendezés során és a felhatalmazás terjedelme harmadik személy vonatkozásában.

A döntéshozatal tekintetében a bíró állami felhatalmazással rendelkezik, és az eljárás az állam igazságszolgáltatási igényének kizárólagosságát jelenti. A jogrend sérelme nélkül gyorsabb, kötetlenebb eljárás alkalmazható a harmadik személy konf-

⁹¹ Roger Fisher-William Ury-Bruce Patton A sikeres tárgyalás alapjai (Bp.: Bagolyvár Könyvkiadó 1998) p.10-12.

⁹² Rézler Gyula 'Az arbitrázs szociológiája' in Döntőbíráskodás szerk. Tóth Pál Péter, Budapest, Püski 1999 pp. 101-119.

liktusmegoldást segítő felhatalmazásával. A döntőbíráskodás esetén szakkérdésben kell döntés hozni, amely jogi hatást is kivált. Közvetítés és békítés alkalmazásakor a harmadik személy hatásköre nem terjed ki a döntés meghozatalára.

7.8. A mediáció és más alternatív eljárások elhatárolása

7.8.1. Facilitáció⁹³

A szervezeti konfliktuskezelés egy olyan módszere, amikor adott probléma meghatározásban és annak megoldásban egy külső, neutrális, azaz pártatlan személy segítségével szorul egy csoport. A tárgyalás során menedzseli a folyamatot és biztosítja a pszichológiai körülmények fennállását, segít feltárni a pozíciók mögé rejtett érdekeket. Azaz problémafeltáró és megoldó- beszélgetések lebonyolításához segíti hozzá az adott közösséget, a csoportos döntéshozatali eljárás folyamatának hatékonyabbá tételére érdekében. A tárgyalásos problémamegoldás folyamata során a tárgyalási keretekre, a megfelelő légkörre és a résztvevők közötti kiegyensúlyozottságra figyelemmel kell lennie. A facilitátor feladata nehéznek ígérkező megbeszélések, tárgyalások levezetésére, a problémamegoldás folyamatának hatékonyabbá tételére terjed ki a döntés meghozatalában azonban nem vehet részt az a csoport kompetenciája. A hatékony eljárási keretek biztosítása érdekében segít egyeztetni az időpontokat, rögzíteni a szabályokat, biztosítja a véleménynyilvánítás és a kérdések feltételének lehetőségét, mindamellett, hogy a problémára koncentrálni.

7.8.2. A mediáció és a facilitáció fogalmi elkülönítése

Lényeges kérdés a mediáció és a facilitáció fogalmi elkülönítése. A facilitáció a mediációnál tágabb körben, a feszültség alacsonyabb szintjén alkalmazható. A mediáció felfogható a facilitált tárgyalás sajátos formájaként. A facilitáció maga a konfliktus-feloldási, vagy döntési folyamat mederben tartására utal, a fogalmi meghatározás nem tartalmazza a konfliktusfeloldásban résztvevő harmadik személy semlegességét, illetőleg nem utal az érdekek mentén történő megegyezés célzatára. Mindegyik az adott társadalmi viszony és az adott konfliktus sajátosságainak megfelelően, önállóan kell vizsgálni a különféle eredetű viták tárgyalásának elősegítésére létrejövő speciális módokat.

⁹³ Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben, Partners Füzetek 5., szerk. Kertész Tibor p. 161.

7. 8.3. Arbitráció⁹⁴

Választott bírót és döntőbírókat jelent az arbiter latin kifejezés. Az esküdtbíró az arbiter datus a római jogban szakmai szempontokon alapuló mérlegelést, értékelést végzett. Egyfajta választott bíróként szolgált a speciális megállapodással, compromissummal az arbiter ex compromisso, aki a vagyoni vitákat a rendes peres eljárás kikerülésével oldotta meg. A formális peres eljárásban az esküdtbírókat a praetor nevezte ki, a „litis aestimatio”-ra (becslőeljárás) és az „actio finium regundorum”-ra (vitás telekhatárok rögzítése) terjedt ki a formális perben. A felek kérték fel a választott bírót eljárását, más esetben a felek kérték fel a választott bírót, akinek kötelezően döntést kellett hozni, különben a praetor megbírságozhatta.

A felek megegyezésre jutása egyszerűbb és gyorsabb megoldás megbízható külső személy segítségével, a felek szerepe jelentős, hiszen meglévő listáról ők választják ki az arbiter személyét.

8. Alternatív vitarendezés

Az alternatív vitarendezés (AVR) a modern jogfejlődés terméke, azon módszerek gyűjtőneve, amelyek a hagyományos bírói megoldáshoz képest a konfliktusban álló felek számára alternatívát nyújtanak. A folyamatok irányítása és az alternatív megoldások kidolgozása tekintetében nagyfokú szabadságot biztosítanak. Legmarkánsabb jellemzőként leszögezhető, hogy a mindenki számára elfogadható a kialakult helyzet megoldását elősegítő lehetőség megtalálására koncentrálnak a vádolás ellenében.⁹⁵

8.1. Az alternatív vitarendezés az Európai Unióban

A figyelem és az érdeklődés az alternatív vitarendezés, azaz az joghoz való könnyebb hozzáférés biztosítása irányába tolódott el mivel a bírósági rendszer korlátai kezdtek kiütközni. Az egyéni szabadságjogok és a személyiségi jogok előtérbe kerültek, a közvetítési technikákat megnyugtató és a közösség érdekeit is szolgáló formában kellett kialakítani.⁹⁶

Az Európai Unió országaiban az alternatív használhatóság területéről és hatókör-

ról folytak a viták. Az Európai Bizottság 2000 áprilisában adott ki vitairatot (zöld könyvet, *Green Paper*), amely a problémamegoldás alternatív módjait taglalta a polgári és a kereskedelmi jog választott bírósági eljáráson kívüli területén. A szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozása volt a célja, és különösen az igazságszolgáltatáshoz való hatékonyabb hozzáférés biztosítását kívánta elérni.⁹⁷ A felek számára biztosította a szabad döntés lehetőségét, vagyis a lehetőséget arra, hogy szabadon választhassanak, hogy az alternatív vitarendezési szabályok igénybevételéhez meg kívánják-e bízni jogi képviselőt az adott eljárás keretén belül. A Green Paper kapcsán felmerül a kérdés, hogy az alternatív vitarendezés állami szolgáltatásként való megjelenése, valójában milyen hatékonysági mutatóval dolgozik, milyen mértékben enyhítheti a bíróság terheit, illetőleg a felek költségei ténylegesen milyen mértékű csökkenést eredményeznek.

9. A mediációról általában és a büntetőjogi mediációval összevetésben

„Ellentétek a valóságban nincsenek. Mi az, ami a valóságban van? Egyetlen szóval: különbség.

A világ jellege nem az ellentétekben, hanem a különbségekben van.”⁹⁸

9.1. Mediáció és a jogágak kapcsolata

A közvetítői eljárás alkalmazására számos területen lehetőséget teremt a jog, így a polgári peres ügyek alternatív vitarendezésére a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény nyújt lehetőséget. Magyarországon a 2003. március 17-től hatályos a közvetítői tevékenységet polgári ügyekben bevezető jogszabály 2002. évi LV. törvény a közvetítői tevékenységről. A közvetítői út igénybe vétele alapvetően önkéntes lehetőség, bizonyos családjogi ügyekben azonban kötelező jelleggel alkalmazni kell.

A munkaügyi jogviták viták rendezése a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény IV. része alapján (Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat - MKDSZ) a közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény, fogyasztóvédelmi viták rendezésére a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény alapján, az egészségügyben felmerülő viták rendezésére az egészségügyi közvetítői eljárásról szóló 2000. évi CXVI.

⁹⁴ A mediáció, A közvetítői tevékenység, HVG ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Szerk. Sáriné Dr. Simkó Ágnes, Budapest 2003 p. 15-21.; Brósz-Pólay, Római jog, Nemzeti Tankönyvkiadó 1993.; Földi András- Hamza Gábor, A római jog története és intézményei, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.

⁹⁵ Cigány kisebbségi önkormányzatok a helyi közösségekben, Partners Füzetek 5., szerkesztő: Kertész Tibor, p.61.

⁹⁶ http://www.candh.hu/mediacio/alternativ_vitarendezezes.html

⁹⁷ http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_hu.htm angol változat: http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.htm (letöltés dátuma, 2010.10.21.), In: Szekeres Diána, A jogi segítségnyújtás nemzetközi kötelezettségeink rendszerében, a magyarországi jogi segítségnyújtás rendszerének kialakítása, a jövő a társadalmi és politikai változások tükrében, megjelenés alatt

⁹⁸ Hamvas Béla: Scientia sacra I p. 162.

törvény alapján és a büntetőügyekben alkalmazható mediáció a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény és a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény rendelkezéseinek megfelelően lehetséges.⁹⁹

9.2. Sajátosságok büntető eljáráshoz kapcsolódó közvetítői eljárásban

A felek egyenrangúsága jellemzi az eljárást formai szempontból, míg a mediátor az egyezségkötés realizálásához segít hozzá. A mediátor feladata a felek közötti párbeszéd zökkenőmentes biztosítása, megfelelő mederbe történő terelése. Az eljárás végén megszülető egyezség tartalma kizárólagosan a felek kompetenciája.

A per tartalmi szempontból az ellenérdekű felek közötti nézetütköztetés, az erősebb a gyengébbel szemben nyerő pozícióba kerül, míg eközben a gyengébb a vesztes pozícióba kényszerül. A mediációs eljárás alkalmával a felek között érdekegyeztetési eljárás zajlik, a mediátor szerepe a felek érdekeinek harmonizációjára terjed ki, az ő szerepköre az érdekek kiegyenlítésének elősegítése. A fentiek értelmében tehát a bírósági eljárást ún. win-lose (nyerő-vesztes játszma) eljárásnak tekinthetjük, vagy akár lose-lose (vesztes-vesztes játszma), míg a mediációs eljárás során sikeres érdekegyeztetés és egyezségkötés esetén win-win (nyertes-nyertes pozíció). Természetesen a büntetőeljárásbeli mediáció alkalmazása szempontjából a sértett erkölcsi és akár anyagi igénye is érvényesülhet és a terhelt szempontjából az okozott kár megtéríthető, az ítélet enyhíthető vele szemben, így a bírósági ítéletkiszabásnál kevésbé súlyos szankció kerül kirovárra, amely szempontjából a terhelt nyertes pozíciót élhet át.¹⁰⁰

10. A konfliktus-feloldás alternatívái

„Harcolni és győzni az általad vívott ütközetben nem mindenek felett álló kiválóság. A mindenek felett álló kiválóság a harc nélküli győzelmet jelenti.”¹⁰¹

10.1. A resztoratív igazságszolgáltatás alternatívái

A megtorló és a preventív büntetési irányzat mellett a resztoratív szemlélet került előtérbe, melyet fő célként a kárhelyreállítás jellemez és igényli a sértett aktív bevonását a büntető igazságszolgáltatásba. Az eljárás középpontjában tehát a „fájdalmat okozó cselekmény” következtében kialakult probléma feloldása áll.¹⁰² Helyreállító

99 <http://jogicentrum.wordpress.com> (letöltés dátuma: 2010.12.10)

100 <http://jogicentrum.wordpress.com> (letöltés dátuma: 2010.12.10)

101 Sun Tzu: A háború művészete

102 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 77.

igazságszolgáltatás szerint a bűncselekmény „olyan interperszonális konfliktus, amely zavart, károkat és sérelmet okoz az emberi kapcsolatokban és ez a konfliktus a bevont érintettek tulajdona.”¹⁰³ A bűncselekmény így nem más, mint az emberek és emberi kapcsolatos megsértése.¹⁰⁴ A helyreállító igazságszolgáltatás különféle modelljei az egyén belátásán alapulnak, a kár jóvátételét helyezik előtérbe és a megbékélésre épülnek.

A közvetítői eljárás a helyreállító igazságszolgáltatás eszköze. Elsődleges célja a bűncselekménynek, mint konfliktusnak a kezelése, célja a konfliktus előtti, eredeti állapotot helyreállítása, illetve az, hogy az elkövetőket elsősorban a felelősségvállalásra ösztönözze, a büntudatukra építsen és nem az, hogy a szégyenérzetre alapozzon. A helyreállító igazságszolgáltatás szemléteinek középpontjában a bírói útról történő elterelés gondolata áll, a konfliktus megoldásra dialógussal, a felek egymás közötti kommunikációjának elősegítésével törekednek. Egyszerre célozza meg az érintetteknek, az áldozatoknak, elkövetőknek és a hozzájuk tartozó közösségnek a sérelmeikkel való szembenézését, azoknak egymás felé történő kimondását, az indulatok megbékélését. A normaszegő személy társadalomba, az őt körülvevő, visszafogadó közösségbe történő reintegrációjának, rehabilitációjának elősegítése, így hosszú távon a bűnmegelőzés elősegítése a szemlélet alkalmazásának célpontja.

Megjegyezném továbbá, hogy az európai büntető igazságszolgáltatásban gyakran szinonim fogalmaként használható a resztoratív igazságszolgáltatás azzal a különbséggel, hogy míg az első a jóvátételei igazságszolgáltatás különböző fajtáira utal, addig a mediáció a tettes-sértett közötti viszonyt helyezi vizsgálódása középpontjába.

A kriminálpolitika legnagyobb kihívása napjainkban a visszaeső bűnözők számának növekedése és a szabadságvesztés alkalmazásának válsága. Ezért nélkülözhetetlen az útkeresés az alternatívát kínáló olyan büntetések irányába, melyek a sértett érdekeit előtérbe helyezve a kártalanítást szorgalmazzák. Ezen igények az ún. resztoratív, azaz kárhelyreállító igazságszolgáltatásnál összetetlenebbek, mivel az okozott károk jóvátételét, a közösségi béke visszaállítását az érintettek szorosabb bevonásával igyekeznek kivitelezni. Az ezen cél elérésére legjobban alkalmazható eszköz a mediáció és a tettes-áldozat egyezsége lehet. A cél tehát az érintettek közötti viszony helyreállítására és a kár kompenzálására irányuló törekvések elősegítése.¹⁰⁵

A szakmai álláspont egységes abban a tekintetben, hogy a diverziós és ezen belül a resztoratív eljárások a fennálló állami büntető felelősségre vonás keretein belül építhetők csak be és idomulniuk kell az adott eljárásrendszerhez.¹⁰⁶

103 Christie, N., „Conflicts as property.” British Journal of Criminology 17, 1977 (1):1-15., In: Paul McCold, Ph.D. A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata, In: Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest, 2003. p.55.

104 Zehr, H. Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice. Scottsdale, PA: Herald Pree., 1990., In: Paul McCold, Ph.D. A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata, In: Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest, 2003 p. 55.

105 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 pp. 9-10.

106 Györfi Éva, Igazságszolgáltatás másképp-összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről, Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Budapest, 2003 p. 47.

10.2 A kárjótétel

A bűncselekmény következményeinek kiegyenlítését jelenti a kárjótétel, azáltal, hogy az elkövető önkéntesen teljesít. A jótétel magában foglalja a kielégítő anyagi teljesítést és a jogi tárgy sérelmével összefüggésben keletkező megtérítést, továbbá a tettes és az áldozat közötti interakció-zavar feldolgozását és az emocionális kiengesztelést is.¹⁰⁷

Érthető a jótétel a tettes és az áldozat közötti interakciós folyamatként is, azaz a tettes számára fáradságos pszichikai, megbánási és belátási folyamaton kell keresztül mennie, vállalva az áldozat és a társadalom előtti felelősséget.¹⁰⁸ Ez a meghatározás már a tettes-áldozat-egyezség folyamat lényegét tételezi fel.

10.3 TAE (tettes-áldozat-egyezség)

A tettes-áldozat-egyezség alatt általánosságban a „bűncselekményben érintettek közötti kiegyezést, és a cselekmény által okozott kár jótételét értjük, amely intézményesített megbeszélés formájában, egy semleges harmadik személy (közvetítő) segítségével zajlik.”¹⁰⁹ Jogi szempontból olyan eljárásnak tekinthető, amely a büntetőeljárás diverzióját, illetőleg a büntetés csökkentését eredményezi a büntetőeljárás során egy büntetőeljáráson kívüli eljárás folyamán.¹¹⁰

A tettes-áldozat-egyezség, vagy más néven mediáció a kárjótétel gondolatán alapuló speciális restitúciós forma. Célja a felek találkozása, az aktív részvétel kialakítása az egyezés érdekében.¹¹¹ Az eljárás maga egy megbékélés érdekében kifejtett objektív variáns.¹¹² Egy informális ülés segítségével az elkövető és a sértett között mediátor eljárásának közbeiktatásával kerül sor a konfliktus feloldására.¹¹³ Fontos tehát a személyes kontaktus, az érzelmi behatás, mellyel tettesi oldalról szembesülhet

¹⁰⁷ Nagy Ferenc, Jótétel, mint konfliktusfeloldó büntető igazságszolgáltatás egyik formája. In: Kriminológiai Közlemények 48. szám, MTA Kriminológiai Társaság, Budapest, 1993

¹⁰⁸ Schneider H.J., Jótétel büntetés helyett. Békéltetés a tettes, az áldozat és a társadalom között. In: Kriminológiai és Kriminalisztikai Évkönyv, 1993., IKVA, Budapest, 155-175. oldal, In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 85.

¹⁰⁹ A. Hartmann- T. Steudel- F. Winter, Országjelentés a Németországban alkalmazott Tettes-Áldozat Egyezégről (Täter-Opfer-Ausgleich, TOA) In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Bp., 2008 p.120.

¹¹⁰ A. Hartmann- T. Steudel- F. Winter, Országjelentés a Németországban alkalmazott Tettes-Áldozat Egyezégről (Täter-Opfer-Ausgleich, TOA) In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Budapest, 2008, 120. oldal

¹¹¹ Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 98.

¹¹² Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Budapest, 2004 p. 100.

¹¹³ Morvai Krisztina, Mediáció a mediációról in: Magyar jog, 1989/2.

az elkövető a tett következményeként kialakult sértett lelkiállapotának megértésével, egyúttal segítséget nyújt a sértett számára a keletkezett feszültség, illetve cselekmény okozta konfliktus feldolgozására.¹¹⁴

A tettes áldozat egyezés nélkülözhetetlen eleme: a jótételi szándék, az önkéntes vállalkozás, a tettes beismerő bűnössége és a korlátozhatatlan egyezségi tartalom. A tiszta tényállás és a tettes beismerő nyilatkozata az önkéntes részvétellel a konfliktus-szabályozási mód alapja.¹¹⁵ Alapvető céljai tehát: a bűncselekmény folytán kulmináló konfliktus feldolgozása és rendezése, pénzügyi illetőleg szimbolikus teljesítés általi kárjótétel és a formális lemondás, illetőleg szankció csökkentése a büntetőeljárásban a tettes viszonylatában.¹¹⁶

11. A mediációhoz vezető út

11.1. Jogfejlődési lépések¹¹⁷

Magyarország történetében az 1990-es évek közepétől figyelhetők meg a mediáció intézményének meghonosítására vonatkozó törekvések.¹¹⁸ (A rendszerváltás utáni első években az amerikai Federal Mediation and Conciliation Service biztosított lehetőséget, reklámot, ösztöndíjakat és kezdeti finanszírozást magyar mediációs bázis első egységeinek kiépítéséhez)¹¹⁹ A szervezet hozta létre a az első magyar mediációs szervezetet, a Partners Hungary-t, és ennek révén került sor Munkaügyi Közvetítő és Döntőbírói Szolgálat elterjedésére is. Azért tartom kiemelkedően fontosnak a Partners Hungary Alapítvány megemléztetését, mivel ez a szervezet biztosítja a mai napig a pártfogó felügyelő, illetőleg ügyvéd mediátorok képzését.

Az 5. és a 6. számú ENSZ határozat alapján kormányhatározat született a bűncselekmények áldozatainak és hozzátartozóik védelme, a káruk megtérülése, enyhítése

¹¹⁴ Wandrey, M.-Delattre, G.: Organisations- und Umsetzungsprobleme von TOA-Projekten. DVJJ-Rundbrief, 1990/131. In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp. 2004 p. 101.

¹¹⁵ Kerner, H. – Marks, E. – Rössner, D. – Schreckling, J.: Täter-Opfer-Ausgleich im Jugendstrafrecht. DVJJ-Rundbrief, 1991/131., 29-33. oldal, In: Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezés? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp., 2004 p. 110

¹¹⁶ Dölling, Dieter, Der Täter-Opfer-Ausgleich- Möglichkeiten und Grenzen einer neuen kriminalrechtlichen Reaktionsform. JZ 1992, 493. Seite, Schreckling, Jürgen, Bestandsaufnahmen zur Praxis des Täter-Opfer-Ausgleichs. Alternativen zur Strafjustiz und die Garantie individueller Rechte der Betroffenen, Bonn, 1989, 215. Seite, In: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, AGIS 171, Család, Gyermek, Ifjúság könyvek Bp. 2008, pp. 120-121.

¹¹⁷ Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

¹¹⁸ Anka Tibor/Bóka Judit (2000): Mediáció, egyeztetés, választottbíráskodás. In: Közigazgatási Közlöny 2000/7-8. 12-15.p., In: Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

¹¹⁹ Lovász Gabriella A mediáció Magyarországon, 2001 In: Napi Jogász 2001/4. 32-33. oldal, Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés) in: Jogelméleti Szemle, 2002/1.

érdekében. A bűncselekmények áldozatai és hozzátartozóik védelme, a káruk megtérülése, enyhítése érdekében teendő jogalkotási feladatokról és egyéb intézkedésekről a 1074/1999. (VII.7.) sz. kormányhatározat rendelkezett. 2001. június 30-ig terjedő határidővel az igazságügy-miniszter feladata volt a büntető jogszabályok áldozatszempontú felülvizsgálata. Speciális képzést írt elő továbbá a kormányhatározat és a megelőzési stratégiákra, a kölcsönös empátia fejlesztésére és az érintettek segítésére is kiemelt figyelmet kell fordítani.¹²⁰

Az igazságügyi szakértőkről szóló új törvénytervezetet 102/1999. (XII. 18) OGY hat. Értelmében 2001. június 30-ig be kell nyújtani. Az igazságügyi tárca számára, előírás volt a mediációs eljárások bevezetésére vonatkozó szabályozás kidolgozása.¹²¹

11.2. Mediáció Magyarországon

Az Európai Unióról szóló szerződés 34. cikke értelmében kötelező a mediáció bevezetése a tagállamokra nézve, azonban a nemzeti hatóságok megválaszthatják a formát és a módszereket. A sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB számú Európai Unó Tanácsa által hozott kerethatározat 10. cikkében írja elő a tagállamok számára, büntetőügyekben a közvetítés elősegítését. Szükséges továbbá a sértett és az elkövető közötti közvetítés útján elért megállapodás figyelembe vétele a büntetőeljárásban, erre a nemzeti jogalkotónak figyelmet kell fordítania. A kerethatározat rendelkezéseit a belső joggal összhangban kell alkalmazni és egyúttal a belső jognak megfeleltethető alkalmas végrehajtási szabályok alkotása szükséges a forma és a módszerek szabad megválasztásával.¹²²

A tagállamok számára a büntető ügyekben alkalmazott mediáció tárgyában az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (99) 19. számú ajánlása bevezeti a megfelelő mértékű jóvátétel alkalmazásának bevezetését. Az elkövető és a sértett közötti megállapodásnak igazodnia kell az elkövetett bűncselekmény kapcsán felmerülő sértetti jóvátétel mértékéhez. Az ajánlás részletezi a közvetítői eljárás feltételrendszerét, az alkalmazható módszereket, a terhelten és a sértettel való jogszerű bánásmódot. A felek szabad akarata, mint feltétel megvalósulása a mediációs eljárás alkalmazásának alapja. Az eljáráshoz való megadott hozzájárulás visszavonható. Az eljárás folyamán megbeszéltek titkosak, fel nem használhatóak, ha csak a felek hozzájárulásukat nem adják

120 Györfi Éva, Igazságszolgáltatás másképp-összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről, Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Bp. 2003 p. 52.

121 Pokol Béla, A jog elkerülésének útjai. (Mediáció, egyezségkötés), in: Jogelméleti Szemle, 2002/1. és Györfi Éva, Igazságszolgáltatás másképp-összeállítás a helyreállító igazságszolgáltatás koncepciójának háttéréről, In: Megbékélés és Jóvátétel, kézikönyv a helyreállító igazságszolgáltatásról, Szerk. Herzog Mária, Család Gyermek Ifjúság Könyvek, Bp., 2003 p. 52.

122 2006. évi CXXIII. Tv. indokolása a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről, Általános indokolás

hozzá. Javaslatként szolgál az ajánlás büntető igazságszolgáltatási folyamat minden szakaszában történő eljárás biztosítására, és a szolgáltatási autonómiára. Kizárólagos hatáskört kell biztosítani az ajánlás értelmében a büntető igazságszolgáltatási hatóságok számára az adott büntető ügy mediátorhoz történő utalása, és a mediáció kimenetének megítélésére. A felek hozzájárulása előtt jogaikról tájékoztatást kell biztosítani a számunkra, vázolni kell az előttük álló folyamatot és ismertetni kell a meghozott döntés lehetséges joghatásáról.

Jogalkotási feladatként mediáció büntető ügyekben történő bevezetését „a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája céljainak végrehajtásából származó 2005-ben és 2006-ban megvalósítandó feladatokról szóló 1036/2005. (IV. 21.) Korm. határozat III/A 3. pontja írta elő.”¹²³

A bűncselekményre adott válaszok kidolgozásában közvetlenül részt kell vennie az érintett önkéntesen közreműködő személyeknek és a közösségnek, hiszen így tükröződhet az anyagi érdek és a szükséglet a konfliktusmegoldás során. A büntető ügyekben alkalmazott közvetítői eljárás alapjait a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény (a továbbiakban: Novella) teremtette meg, amelynek értelmében akkor kerülhet sor, törvényben meghatározott feltételek fennállása esetén az alkalmazásra, amennyiben az ügyet az ügyész, illetőleg a bíróság közvetítői eljárásra utalta. A 2002. évi LV. a közvetítői tevékenységről szóló törvény a közvetítés feltételeit, szabályait, és magát az eljárás lefolytatását, illetve a közvetítő személyével kapcsolatos elvárásokat is tartalmazza.¹²⁴ „Az áldozatok büntetőeljárásbeli jogállásáról” szóló 2001/220/JI Európai Unió kerethatározat előírta az Európai Unió tagállamok számára 2006. március 22-i határidővel az egyezség alkalmazásának bevezetését büntetőügyekben is.¹²⁵ Késéssel ugyan, de büntetőügyekben 2007. január 1. óta alkalmazható a helyreállítás.

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői eljárásról szóló 2006. évi CXXIII. törvény célja a közvetítés alkalmazásával a konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozása volt, különös tekintettel tartalmazva a cselekménnyel okozott sérelem jóvátételét. A mediációs tárgyalás előkészítése, levezetése és a megállapodásban foglalt teljesítésének ellenőrzése 2007. január 01. napjától kezdődően 2010. december 31. napjáig az Igazságügyi Hivatal Pártfogó felügyelői szolgálatának volt a feladata.¹²⁶ Jelenleg a feladatkört az Igazságügyi Szolgálat (jogelődje az Igazságügyi Hivatal) mediációs képzésben részt vett pártfogó felügyelői látják el.

123 2006. évi CXXIII. Tv. indokolása a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről, Általános indokolás

124 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp., 2004 p. 15.

125 Barabás A. Tünde, Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp. 2004 p.16.

126 Beszámoló, Igazságügyi Hivatal A Pártfogó Felügyelői Szolgálat közvetítői ügyekben 2008-ban megvalósított feladatairól

11.3. A mediátor személye általánosságban és a büntető mediáció esetén¹²⁷

Általános esetben megállapítható, hogy mediációra alkalmas azon személy, aki felsőfokú végzettség és annak megfelelő legalább öt éves igazolt szakmai gyakorlat, büntetlen előélet, valamint a szakma gyakorlása nem esik bizonyos jogszabályban foglalt kizáró ok alá.¹²⁸ A büntető ügyekben folytatott mediáció során független és pártatlan, a megyei kormányhivatalok igazságügyi szolgálatához tartozó erre a feladatra képesítéssel rendelkező pártfogó felügyelő munkatársai és a szolgálatokkal szerződött egyes ügyvédek járnak el mediátorként. A mediátor feladata a kommunikációs csatornák megnyitása által a konfliktus tisztázódásának elősegítése. Hiszen a felek számára nélkülözhetetlen, hogy megegyezzenek az adott konfliktusban, és egyező megállapodásra, konszenzusra juthassanak a mediátor segítségével. A mediátor szerepjelentős mind a résztvevők jogainak felismerésében nélkülözhetetlen legitimáció, mind pedig a facilitáció, illetőleg a tréner, tárgyalási képesség szempontjából. Ő az, aki feltárja a problémákat, ezáltal képviseli a realitást, bővíti a forrásokat, szükség esetén képes a konfliktusok kezelésére. Feladata ellátása során alkalmazza a javaslatot, a folyamat, illetőleg a vita tárgya tekintetében és szükség szerint ellátja az ún. bűnbak szerepet, azaz fel kell, hogy vállalja a népszerűtlen döntések felelősségét. A folyamatot a mediátor kontrollálja, a végeredmény azonban már a felek felelőssége.

11.4. Kizáró okok, amelyek megakadályozzák a közvetítőként történő eljárást

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény 4.§-a szögezi le, hogy ki nem járhat el mediátorként. Nem járhat el az a személy, aki „*aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja járt el, valamint az ügyben eljáró bíró, ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság tagjának hozzátartozója*” illetőleg, „*aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá sértett, magánfél, felperes*”, illetve „*mint terhelt, védő, továbbá sértett, magánfél, felperes*” vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint aki ezek hozzátartozója, illetőleg „*az a személy, aki az ügyben mint tanú, szakértő, illetőleg szaktanácsadó vesz vagy vett részt*”, Kizárt továbbá annak a pártfogó felügyelőnek az eljárása is „*aki pártfogó felügyelőként a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár, kivéve a közvetítői eljárás alkalmazásá-*

¹²⁷ Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006. Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány

¹²⁸ 2002. évi LV. Tv. a közvetítői tevékenységről %.§ (1) a), b), c) pont

ról szóló döntés meghozatala előtt kért pártfogó felügyelői véleményt készítő pártfogó felügyelő”, „az az ügyvéd, aki a terhelt vagy a sértett ügyében három éven belül eljár, vagy bármelyikük folyamatban lévő ügyében eljár” és az a személy is, „akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.”¹²⁹

11.5. A mediáció és per összehasonlítása

„A pereskedés nem háború és nem is játék. Arra szánták, hogy a szemben álló felek között valóban igazságot tegyen, de ha a bíróság nem rendelkezik az ehhez szükséges információkkal, akkor nem tudja megvalósítani ezt a célt.”¹³⁰

Donaldson

11.5.1. A per és a konfliktus szerepe általánosságban¹³¹

A tanulmány terjedelmi és tartalmi korlátai miatt nem kívánom elkülöníteni a polgári peres, büntető, munkaügyi, közigazgatási eljárások sajátos jellemző jegyeit az azokra vonatkozó speciális mediációs területeket érintő jogi szabályozást, mindössze egy kis kitérőt kívánok tenni a peres eljárások területét érintő konfliktussal kapcsolatos kérdéskör irányába.

Általános vélemény alapján a perek hosszadalmasak, időigényesek, egyúttal költségesek és bonyolult eljárásnak tekinthetők. Hátránya minden esetben a jog azon sajátossága, miszerint a jog saját fogalmi keretei között képes csak a társadalmi viszonyok értelmezésére. A jog a vitát csak jogi fogalmak, jogtechnikai lehetőségek hálójában képes felmerülő konfliktus esetén kezelni. A társadalmi kapcsolatokban a konfliktusok számos válfaja létezik, az életviszonyok folyamatosan változnak, amelyhez a hatályos jogszabályokból álló jogrendszer képtelen eredményesen igazodni. A felek későbbi kapcsolatát is megnehezítheti a peres eljárás, mivel a polgári peres kontradiktórius jellegű eljárás során a bíróság és az ellenérdeklő felek tevékenysége az ügykörben felmerült jogvita végleges eldöntésére irányul. A per maga tartalmilag eljárási cselekmények láncolatából és eljárási jogviszonyok összességéből áll, melyben az al- és a felperes közötti viszony kiélezett, a párbeszéd elnehezült, az együttműködés nehézkes. Gyakran már a jogalap, a jogviták tárgyának meghatározása is

¹²⁹ 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről 4.§

¹³⁰ Kengyel Miklós, A bírói hatalom és a felek rendelkezési joga, (Osiris Kiadó, Bp., 2003) pp. 80-81.

¹³¹ A konfliktus-feloldás alternatívái, A Rézler Gyula Alapítvány részére készítette: Tarczal Katalin p. 40.

nehézkés, amely a végső eredményesség elérését is megnehezíti. A perben érvényesül a keresethez kötöttség elve.

Speciális az alternatív vitamegoldások körében, hogy rugalmasan bővíteni lehet a vitába bevonható javak körét, így rendelkezésre állhat a konfliktusmegoldás kulcsa. Ilyen szempontból tehát megállapítható, hogy egyszerre fennáll érdekellentét és érdekazonosság is, a felek rendelkeznek azonos és eltérő érdekekkel is, a felek számára rendelkezésre álló megoldási lehetőségek tárháza végtelen. Ellentétben a peres eljárással e körben hiányzik a külső döntéshozó, a felek saját maguk jutnak el a konfliktusmegoldásához. Saját felelősséggel, a pozitív, illetőleg elfogadható jövőbeni kapcsolat kialakításának lehetőségével win-win pozíciót érhetnek el a felek. A nyertes, azaz a mindkét fél elégedettségét elérő döntést kísérő megállapodással megszülethet „az elég jó megoldás”.

11.6. Általánosságban a büntető mediáció mellett szóló érvek és érdekek számbavétele¹³²

A mediáció mellett szóló érvek és érdekek megértéséhez nélkülözhetetlen a konfliktus folyamatainak feltérképezése, a belső összefüggések feltárása és megértése, továbbá a konfliktus prevenciója és annak menedzselése.

Fontosnak tartanám a következők leszögezését a számbavétel előtt. A konfliktus megoldására ideális esetben tárgyalásos úton nyílhat lehetőség a keletkezés szintjén az ügyben érintettek és érdekelték között. Ez egy olyan két-, vagy többoldalú kommunikációs helyzet, amely során a problémamegoldásra összpontosítanak és kölcsönösen felvázolják, ismertetik és megismerik saját és a másik fél álláspontját. Az együttműködés, a felek konszenzusa segíti a megegyezés kialakítását, melyhez a hatékony információcsere és a felek konszenzusa is hozzájárul.

A mediáció, mint a konfliktusmegoldás alternatív és hatékony eszköze mellett számos érv szól. Érdemesnek tartanám elkülöníteni a civilisztikai és büntetőjogi mediáció saját jellegét egymástól. A civilisztikai mediáció esetén kifejezetten impozáns és szignifikáns eredményességi mutatókkal számolhatunk a folyamatot vállalók esetében, mindamellett nagyon nehéz felkelteni a motivációt. Ellentétben a büntetőjogi mediáció területével, ahol a felek már kinyilvánítják részvételi szándékukat az ügyészi, bírósági meghallgatás során, illetőleg a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésekor. Az eljárás lefolytatásával kapcsolatos nehézségként felmerülhet, hogy

¹³² Közvetítői tevékenység, Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006. Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítvány

az együttműködési készség csupán csak formális jellegű, mivel a mediációban részt vevő felek nem involválódtak, így motiváció híján a siker reményében a tényleges mediációs szakaszba nem léphetnek át. Lehetetlenné válhat tehát a fő cél, azaz a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételének és a kár megtérítésének elérése.

A büntetőjogi mediáció kapcsán az érintett felek motivációja különböző, mindamellett, hogy számos előny a részvétel mellett szóló érv, illetőleg érdek jelentkezik, amely mindkét fél számára motiváló tényező. Számos érdekazonosság mutatkozik, hiszen elkerülhető - a tevékeny megbánás kivételével - a hosszadalmas bírósági tárgyalásokra járás, biztosított a találkozás lehetősége, a kölcsönös kommunikáció. Lehetőség nyílik a felek saját körülményeinek, érdekeinek bemutatására, a jóvátételi forma kölcsönösen előnyös kialakítására. Elkerülhető továbbá a büntetőügyek követő polgári peres eljárás lefolytatása kölcsönösen kedvező megállapodás kidolgozásával és megtartásával. Az elkövető részvétele mellett fajsúlyosabb érvek szólnak, mentesülhet a hátrányos jogkövetkezmények alól, illetőleg büntetése korlátlanul enyhíthető. Továbbá lehetősége nyílik cselekménye következményeinek felmérésére, az azzal kapcsolatos indokainak sértettel történő megosztására, egyúttal pedig megbánhatja tettét, megnyugvást találhat lelkiismeret-furdalása pszichés terheire. Az elkövető az eljárás folyamán szembenézett tette következményeivel, így ez a körülmény visszatárhathatja a bűnismétlés kialakulásától. Számos a részvétel mellett szóló érv, és előnyös érdek is jelentkezik a sértett szempontjából is, holott az ő motivációs bázisa körvonalatlanabb. Véleményem szerint az érzelmi jóvátétel biztosítása alapozza meg leginkább az eljárásban történő részvételi hajlandóságot, hiszen ebből kifolyólag oldhatóvá válhat az általa elszenvedett pszichés trauma, amit átélt. Amennyiben igényli lehetősége nyílik az elkövető szándékainak megértésére, meggyőződése azonban, hogy számára elsősorban a saját valódi érdekeinek, erkölcsi és anyagi kárának megfelelő ellenértékkel rendelkező kárpótlás szolgálhat jóvátételként.

11.7. A büntetőjogi mediáció hivatali szervezetrendszerének kialakulása

A hetvenes évek óta a fiatalkorú és a felnőtt korú elkövetőkkel foglalkozó külön rendszerben működő pártfogói tevékenységet a 2003. július 1-jei intézményi reform során létrehozott Pártfogó Felügyelői Szolgálat integrálta egy szervezetbe. A jogi segítségnyújtó szolgálat szervezete az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatához integrálódott, ezért 2004. január 1-jétől a központi szervezet új neve: Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala lett 2005. december 31-ig. A Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala (PJSZ) és a Központi Kárrendezési Iroda (KKI)

az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium¹³³ döntése 2005-ben értelmében elindult az átalakulási folyamat útján. Eredményeképpen dekoncentrált szervezetrendszerrel a 2006. január 1-jével megszűnt a KKI és a PJSZ általános jogutódjának, a területi hatósági, szolgáltató típusú feladatok elvégzésének szervezeti elnevezése Igazságügyi Hivatalra változott az Áldozatsegítő Szolgálattal történő szakterület-feladatbővülés után.¹³⁴ Az Igazságügyi Hivatal önálló gazdálkodó szerv volt, az előirányzatok felett teljes jogkörrel rendelkezhetett, amely, mint országos hatáskörű, központi hivatal felett az irányítást és szakmai felügyeletet a mindenkorai igazságügyi és rendészeti miniszter gyakorolta. A Központi Igazságügyi Hivatal, területi szervezeti egységeként működtek a megyei (fővárosi) igazságügyi hivatalok, élükön az igazgatóval, a központi, országos illetékességű szervezeti egységet a főigazgató vezette.¹³⁵ 2006. szeptember 1-jétől Lobb hatósági feladatkör, majd 2007. január 1-jével szakterület bővülésként büntető ügyekben alkalmazható közvetítés is szakterület¹³⁶ kijelölésre került.¹³⁷ 2011. január 1. napjától a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási, valamint áldozatsegítési feladatokat a fővárosi és megyei kormányhivatalok szakigazgatási szerveiként működő fővárosi, megyei igazságügyi szolgálatok és a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálat¹³⁸ (a továbbiakban: KIMISZ) látják el. A 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet hatálybalépésével egyidejűleg az Igazságügyi Hivatalról szóló 303/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet hatályát veszti.¹³⁹

A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 21. § b)-d) pontjában foglaltaknak megfelelően a Kormány felhatalmazást kapott, hogy „a szakigazgatási szerveket, a törzshivatal és a szakigazgatási szervek irányításának részletes szabályait, a szakmai irányító szerv vezetőjét” rendeletben határozza meg. A fővárosi és megyei kormányhivatal a jogszabályoknak és a Kormány döntéseinek megfelelően összehangolja és elősegíti a kormányzati feladatok területi végrehajtását, a szakigazgatási szerveket érintő funkcionális feladatokat lát el, valamint ügyfélszolgálatot működtethet.¹⁴⁰

133 Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) jogelődje

134 144/2005. (VII.27.) Korm. Rendelet, 2005. évi CXXXV. tv. a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről, az áldozatsegítő támogatások igénybevételének részletes szabályairól szóló 1/2006. (I. 6.) IM rendelet

135 303/2006. (XII.23.) Korm. rendelet és <http://www.kih.gov.hu>, 2010. május 30-i állapot (letöltés kelte: 2010.10.10)

136 303/2006. (XII.23.) Korm. rendelet

137 Szekeres Diána: A jogi segítségnyújtás nemzetközi és magyar gyökerei, in: PhD Tanulmányok 8., Pécs 2009 p. 536.

138 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási, áldozatsegítési és kárpótlási feladatokat ellátó szervekről 1.§ (1) bekezdés, 20.§ (1) bekezdés

139 322/2010. (XII. 27.) Korm. rendelet a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtási, áldozatsegítési és kárpótlási feladatokat ellátó szervekről 20.§ (2) bekezdés

140 A fővárosi és megyei kormányhivatalokról, valamint a fővárosi és megyei kormányhivatalok kialakításával és a területi integrációval összefüggő törvénymódosításokról szóló 2010. évi CXXVI. törvény 16.§ (1), 20.§ b) és f) pont

11.8. A jogalkotói út

A bűncselekmény következményeinek jóvátétele, valamint a gyanúsított jövőbeni helyes, jogkövető magatartásra való nevelése a közvetítői eljárás alkalmazásának a célkitűzése.¹⁴¹ A büntetőjogi mediáció alkalmazását a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény biztosítja 2007. január 1-től. A közvetítői eljárás intézményét a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A. §-a tartalmazza, melyet a 2006. évi LI. törvény 103. §-a iktatott be. A büntetőügyi közvetítésről elsőként a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. Törvény tartalmazott rendelkezéseket, amely a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. Törvényt, továbbá a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényt módosította, azáltal, hogy a 221/A paragrafus Büntető-eljárási törvénybe való beillesztésével beépítette a mediáció fogalmát és lehetőségét intézményesített formában a büntetőeljárás folyamatába. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény a deregulációs folyamat okán 2007. július 01-től hatálytalan, a 2007. évi LXXXII. Törvény 2.§-a 908. pontját helyezte hatályon kívül.¹⁴²

11.9. Mediációs képzés biztosítása a hivatali szervezetrendszerben

A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységgel összefüggésben egyes igazságügy-miniszteri rendeletek módosításáról szóló 1/2007. (I.25.) IRM rendelet az egyes kormány- és miniszteri rendeleti szintű jogszabályok és jogszabályi rendelkezések, technikai deregulációjáról szóló 118/2008. (V.8.) Korm.rendelet 20.§ 30. pontja helyezte hatályon kívül és 2008. május 16-tól hatálytalan. Maga az egyes kormány- és miniszteri rendeleti szintű jogszabályok és jogszabályi rendelkezések technikai deregulációjáról szóló 118/2008. (V.8.) Korm.rendelet 2009. I. 3-tól hatálytalan. Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztattak képesítési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) bekezdése rendelkezik. A vonatkozó rendelkezést az 1/2007. (I. 25.) IRM rendelet 25. §-a iktatta be: 2007. I. 30-tól hatályos és a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kell.

Közvetítői tevékenységet az a pártfogó felügyelő láthat el, aki a pártfogó felügyelők számára meghatározott képesítési követelményeknek¹⁴³ megfelel és legalább kétszer

141 <http://jogiq.com/buntetojog/mediacio-a-buntetoeljarasban.php> (letöltés kelte: 2010.10.10)

142 CompLex, Jogtár, CompLex Kiadó Kft

143 Aköztisztviselők képesítési előírásairól szóló 9/1995. (II. 3.) Korm. rendelet 3. számú melléklet 62. pont

részt vett mediációs tárgyú elméleti és gyakorlati képzésben,¹⁴⁴ valamint közvetítő képesítést¹⁴⁵ szerzett, illetve részt vett „a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Igazságügyi Szolgálatának pártfogó felügyelői feladatokat ellátó szervezeti egysége által szervezett, legalább 90 órás belső képzésben, továbbá folyamatosan részt vesz mentori tevékenységben, mediációs tárgyú továbbképzéseken, szupervízió, esetmegbeszélésen.”¹⁴⁶

Új jogszabály, a pártfogó felügyelői, jogi segítségnyújtó és áldozatsegítő szolgálatként, valamint kárpótlási hatóságként kijelölt szervnél működő pártfogó felügyelők, kormánytisztviselők és kormányzati ügykezelők ügyviteli vizsgájáról szóló 22/2010. (XII. 28.) KIM rendelet, amely azonban a mediációs képzésre nem gyakorol hatást.

„Egy szokás bilincsei túl gyengék, hogy érezhetőek legyenek, amíg nem válnak olyan erőssé, hogy már széttephetetlenek.”¹⁴⁷

11.10. A büntetőeljárás során alkalmazható mediáció speciális alkalmazása és feltételrendszere¹⁴⁸

A büntetőeljárás során alkalmazható mediáció egy egyedi lehetőség biztosítása a sértett fél számára, abban az értelemben, hogy szempontjait, érdekeit hatékonyabban érvényesíthesse. Egyúttal az eljárás lehetőséget biztosít az elkövető számára a tetteért való felelősségvállalásra, lehetőséget teremt a helyreállítására, és a jóvátételre.

A közvetítői eljárás a büntetőeljárás során számos, a mediáció általános folyamataira jellemző jegyek mellett, § mint például az önkéntesség, a titoktartás – egyúttal kötelezően figyelembe veendő és alkalmazandó sajátosságot tartalmaz.

Az eljárás sajátossága, hogy a mediáció nem a felek önkéntes megkeresésén alapul, hanem az ügyet az ügyész, vagy a bíróság utalja közvetítői eljárásra, az eljárás

144 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képesítési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) a) pontja értelmében: „30 órás, tematikájában egymásra épülő... továbbképzési, illetve szakvizsgarendszerben akkreditált, vagy nemzetközi mediációs szervezet” által biztosított elméleti és gyakorlati képzés

145 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képesítési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) b) pontja értelmében: „magyar vagy külföldi egyetemi, főiskolai alap- vagy posztgraduális képzésben közvetítő (mediátor) képzés”

146 Az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői Szolgálatánál foglalkoztatottak képesítési követelményeiről, munkaköri elnevezéseiről és ügyviteli vizsgájáról szóló 19/2003. (VI. 24.) IM rendelet 3.§ (2) b) pont

147 Samuel Johnson

148 Közvetítői tevékenység, in: Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006, Az útmutató a „Pártfogóként is sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőért Alapítvány, p. 24.

résztevőinek előzetes meghallgatása és tájékoztatással történő ellátása után. Sor kerülhet pártfogó ügyvédi vélemény beszerzésére is, amely a sértett és az elkövető álláspontjának felderítéséhez lehetőséget biztosít.

11.10.1. Sajátosságok a büntetőjogi mediáció területén

Azon büntetőeljárásban alkalmazható, melyek ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetendők, hivatalból, ill. a gyanúsított, vagy a sértett indítványára indultak személy elleni, közlekedési és vagyoni elkövetési bűncselekmény tárgyában az elkövető ellen. A gyanúsítottnak a nyomozás során beismerő vallomást kell tennie, vállalva elkövetett cselekményéért a felelősséget, így tanúsítva megbánást és a sértett anyagi és erkölcsi kárának megtérítését, vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb jóvátételi módját. Feltétel azonban a sértett mediációs eljárás lefolytatására vonatkozó hajlandósága, hogy képes legyen a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktus kezelésére irányuló megegyezés megszületéséhez vezető útra lépni. Az elfogadás nagyon fontos, mivel a bíróságtól és az ügyésztől és egyúttal a sértett és az elkövető választásától is független, az eljárás lefolytatásra képzésben részesült és garantált összeférhetlenségi szempontoknak megfelelő mediátor¹⁴⁹ felel a lebonyolításért. Az eljárás tartamára az illetékességgel és hatáskörrel rendelkező bíróság, vagy ügyész félbeszakítja az eljárást, természetesen azonban a végrehajtására a szakmai szabályok mellett az anyagi és eljárásjogi törvényi rendelkezések irányadóak. A mediáció során a tevékeny megbánást megalapozó bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő, a konfliktus rendezésének megoldását is tartalmazó írásbeli megállapodás létrehozatalára kell törekedni. A megszülető megállapodás teljesítését a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei, vagy fővárosi Igazságügyi Szolgálat ellenőrzi, a teljesítés meghiúsulása esetén jogkövetkezményként a felek visszanyerik eredeti büntetőeljárásbeli jogállásukat, csakúgy, mint abban az esetben, ha nem születik a mediációs eljárás során megállapodás, azaz az eljárás eredménytelenül zárul.

11.10.2. A büntetőügyi közvetítés jogi szabályozása

„Egy humánus szankciórendszer egyben bölcs is, bölcs a preventív, az emberi és gazdasági szándékában, bölcs a jogsértőkkel szemben és a jogegység szempontjából éppúgy, mint az áldozat számára.”¹⁵⁰

149 Igazságügyi Szolgálat pártfogó felügyelője, illetőleg a szolgálattal szerződéses kapcsolatban álló mediációs képzésben részt vevő ügyvéd

150 Brughelli, R.: Alternativen zur Freiheitsstrafe: Gemeinnützige Arbeit und Wiedergutmachung. In: Schweizerische Kriminalpolitische Untersuchungen, Neue Folge der Berner Kriminalologischen Untersuchungen. Band 2. Bern, 1989., 1-41. oldal, In: Barabás A. Tünde,

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A §-ának értelmében a közvetítői eljárás a személy elleni, közlekedési és vagyon elleni ügyekben alkalmazható, kizárólag abban az esetben, ha beismeri az elkövető bűnösségét, és az okozott kár megtérítésére kötelezettséget vállal. Fontos kitétel, hogy a kár legfeljebb háromévi szabadságvesztéssel büntethető lehet. A kár megtérítésére, a jóvátételre kizárólag a mediációs eljárás keretében kerülhet sor. Amennyiben a fenti feltételek együttes teljesítése megvalósul, az elkövető nem büntethető. A fentieknél súlyosabb, azonban a törvény által öt évnél hosszabb szabadságvesztéssel nem büntetendő bűncselekmény elkövetése esetén az elkövető büntetése korlátlanul enyhíthető, abban az esetben, ha az elkövető a mediációs eljárás keretében megtéríti a kárt, vagy egyéb módon jóvátételt nyújt.

11.10.3. A definíció és a cél viszonya¹⁵¹

Az eljárás célja, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátétele és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartásának elősegítése. Arra kell törekedni, tehát hogy a gyanúsított és a sértett között megállapodás jöjjön létre, megalapozva a gyanúsított tevékeny megbánását.¹⁵² Fontos kitétel továbbá, hogy mindezek mellett a „közvetítői eljárásra utalásának a büntetőeljárás alatt egy alkalommal van helye.”¹⁵³

A célként említett „tevékeny megbánás” intézményét a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 36.§-a tartalmazza, amelynek értelmében: (1) „Nem büntethető, aki a személy elleni (XII. fejezet I. és III. cím), közlekedési (XIII. fejezet) vagy vagyon elleni (XVIII. fejezet) vétség vagy három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.” A büntetés korlátlanul enyhíthető az (1) bekezdésben említett bűncselekmények esetében, ha az elkövető „az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.”¹⁵⁴

A mediációs eljárás azonban kizárt a következő esetekben, ha az elkövető többszö-

rös visszaeső,¹⁵⁵ vagy bünszövetségben követte el a bűncselekményt,¹⁵⁶ illetőleg a bűncselekmény elkövetésével halált okozott, valamint amennyiben az elkövető „a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó vagy részben felfüggesztett szabadságvesztésre ítéltése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt, illetőleg próbára bocsátás vagy vádemelés elhalasztásának tartama alatt követte el.”¹⁵⁷ Amennyiben az elkövető korábban szándékos bűncselekmény elkövetése folytán részt vett közvetítői eljárásban és alkalmazták vele szemben a „tevékeny megbánás” intézményét¹⁵⁸, kizárt az eljárás „ha az ügydöntő határozat jogerőre emelkedésétől az újabb szándékos bűncselekmény elkövetéséig két év még nem telt el.”¹⁵⁹

Az 1978. évi IV. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről szóló 3/2007-es Bk. vélemény II. pontja értelmében áldozatvédelmi szempontból „nincs helye a közvetítői eljárásra vonatkozó rendelkezések alkalmazásának a magánvádas, a pótmagánvád alapján folyó, a bíróság elé állításos, a távol lévő terhelttel szembeni, és a tárgyalásmellőzéses eljárásban.” Ezen rendelkezést az indokolja, hogy a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény 2.§ (2) bekezdése értelmében: „A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a sértett és a terhelt között – a terhelt tevékeny megbánását megalapozó – megállapodás jöjjön létre”. Valamint az a körülmény, hogy a konfliktust kezelő eljárás során kizárólagosan a „a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó”¹⁶⁰ megállapodás szülessen meg. Az ügyész, illetve a bíróság ez alapján tehát nem vesz részt a sértett és a terhelt közötti konfliktus - közvetítő eljárással történő – rendezésében, mivel az kizárólagosan az érintett felekre és a mediátor személyére tartozik.

A „tevékeny megbánás” alkalmazásának megfelelően felnőtt korú elkövetők esetében a három évnél, illetőleg fiatalok elkövetőknél az öt évnél nem súlyosabban

155 A Btk.137.§ 16. pont értelmében: „többszörös visszaeső az, akit a szándékos bűncselekmény elkövetését megelőzően visszaesőként végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték, és az utolsó büntetés kitöltésétől vagy végrehajthatóságának megszűnésétől a szabadságvesztéssel fenyegetett újabb bűncselekménye elkövetéséig három év nem telt el”.

156 A Btk. 137.§ 7. pont értelmében: „bünszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten kívül, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet”.

Abban az esetben is helye van a bünszövetség megállapításának, ha két vagy több személy akár ugyanolyan, akár különböző jellegű bűncselekmények szervezett elkövetésében állapodik meg előzetesen, és ennek alapján legalább egy bűncselekményt elkövet vagy annak elkövetését megkísérlete. Sohasem minősítő körülménye a bünszövetség az előkészületnél. A bünszövetség megállapíthatóságát nem zárja ki, ha a megvalósított vagy megkísérelt bűncselekmény vagy bűncselekmények végrehajtásának a módja az előzetes megállapodástól eltér. Tettesi, társ tettesi, felbujtói vagy bűnszövetségi tevékenységnek minősíthető a bünszövetség keretében tanúsított elkövetői magatartás.

157 A Btk.,36.§ (3) d) pont

158 A Btk.,36.§ (1)-(2)

159 A Btk.,36.§ (3) e) pont

160 A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. Tv. 2.§ (1) bekezdés

Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti kiadó Kft., Bp, 2004 p.65.

151 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv.(Btk) 221/A.§

152 Btk., 221/A.§ 2. § (1)-(2)

153 Btk., 221/A.§ 2. § (2)

154 A Btk.,36.§ (2) bekezdés

büntetendő cselekmények esetén automatikusan a büntetőeljárás megszüntetéséhez vezet az eredményes közvetítői eljárás. Ez azt jelenti, hogy az elkövető számára az el-lene folytatott eljárás lezárul, és nem kell a büntetés hátrányos jogkövetkezményeitől tartania. Amennyiben tehát a közvetítés sikeresen lezárul, az ügyész nem rendelkezik egyéni mérlegelési lehetőséggel arra vonatkozóan, hogy a mediáció kimenetele, a megállapodás megfelelőnek, eredményesnek tekinthető-e számára. Abban az esetben tehát, ha az eljárás kimenetele írásba foglalt és betartott megegyezéssel zárul – a jog-szabályi előírásoknak megfelelően sikeresnek kell tekinteni a mediációt, és az eljárást az ügyésznek minden esetben meg kell szüntetnie.

A büntető szankció szükségességét tehát kiváltja a mediáció és ezekben az esetekben diverziós – hagyományos bírói útról – elterelő eljárásnak tekintendő.¹⁶¹

11.10.4. 2006. évi CXXIII. törvény a büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről

A közvetítői eljárás másik megalapozója a büntető ügyekben alkalmazható köz-vetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (a továbbiakban Bk. Tv.). A jogszabály közvetítői eljárás fogalmi meghatározásán, céljának bemutatásán túl tartal-mazza a közvetítő személyét érintő összeférhetetlenségi szabályokat tartalmazó rendelkezések körét, a közvetítő feladatának pontos meghatározását, a titoktartási kö-telezettség megtartását, valamint az eljárás szabályainak részletezését.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A.§-ában foglalt definíciót kiegészítve, a közvetítői eljárást a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárásnak határozza meg: „*amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával - a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncse-lekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő - írásbeli megállapodás jöjjön létre.*”¹⁶²

Mediációra utalható bűncselekmények körét a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 36.§-a tartalmazza, mely szerint azon bűncselekmények ese-tében lehetséges az eljárás alkalmazása, amelyekben bűncselekmény – természetes vagy jogi személyű – sértettje azonosítható, valamint amelyek esetében az elkövető nem többszörös vagy különös visszaeső, a cselekményét nem követte el bünszerve-zetben és az halált nem okozott, valamint szándékos bűncselekményét nem a szabad-

ságvesztés felfüggesztése, a feltételes szabadságlábra helyezés, a próbára bocsátás illetve a vádemelés elhalasztásának időtartama alatt követte el.

A törvény a közvetítői eljárás végrehajtójaként „a büntető ügyekben eljáró bíróság, illetőleg ügyész székhelye szerint illetékes pártfogó felügyelői szolgálat közvetítői te-vékenységet végző pártfogó felügyelőjét”, vagy a „pártfogó felügyelői szolgálatként kijelölt szervvel – pályázat útján – közvetítői tevékenység végzésére szerződésben álló ügyvédet (a továbbiakban együtt: közvetítő)” jelöli ki.¹⁶³ A pártfogó felügyelői szolgálatnál közvetítői tevékenység végzésére bejelentkezett ügyvédek névjegyzékén szereplő ügyvédek 2008. január 1-től láthatják el a közvetítői feladatot.

A mediáció végrehajtásának leírását az igazságügyi és rendészeti miniszter a bün-tető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységgel összefüggésben egyes igaz-ságügyi-miniszteri rendeletek módosításáról szóló 1/2007. (I.25.) IRM rendelete. A jogszabály részletezte a közvetítői eljárásra utalást megelőző pártfogó felügyelői vélemény elkészítésének módját, a kiválasztás módszerét az esetek tekintetében, va-lamint a közvetítői eljárás lefolytatásához, a dokumentációhoz, szükséges adatkeze-léshez, valamint az iratkezeléshez kapcsolódó előírások körét.¹⁶⁴ Az előírt képzést a mediációs képzés biztosítása a hivatali szervezetrendszerben részről tárgyaltam részletesen. A mediációs eljárást lefolytató ügyvédek tekintetében kiemelném, hogy a közvetítői névjegyzékébe tevékenység ellátására vonatkozó pályázati eljárás során kerülhettek be valamint azt, hogy számuk előzetesen meghatározott és maximált.

Közvetítői eljárásra a nyomozási szakban az ügyben eljáró ügyésznek, míg a bírói szakban az ügyben eljáró bírónak van jogosultsága. A két eset különbözik hivatalból történő, illetőleg a gyanúsított, védő, illetve a sértett indítványa tekintetében, ugyanis, amíg az ügyész hivatalból vagy a gyanúsított, védő, illetve a sértett indítványára utal-hatja az ügyeket mediációra, addig a bíró a gyanúsított, védő, illetve a sértett indítvá-nyára élhet a jogával. A felek tájékoztatása a közvetítői eljárás lehetőségéről mindkét jogalkalmazó kötelezettsége.

Biztosított számukra továbbá jelentős egyéni mérlegelési jogkör, az ügyet közvetí-tői eljárásra utalása tekintetében. Az eljáró ügyész, illetve bíró az alkalmazásról szóló döntését megelőzően jogosult pártfogó felügyelői vélemény bekérésére az ügyben eljáró pártfogó felügyelőtől, aki személyesen találkozik mind az elkövetővel, mind az áldozattal a mediáció feltételeinek megvizsgálása érdekében. A vélemény alkalmas arra, hogy a jogalkalmazó átfogó, alapos, az ügy mediációs eljárásra történő utalá-sának elbírálása szempontjából teljes körű információt kaphasson az alkalmazható-

161 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermekek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS pp. 171, 104.

162 A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. tv. 2.§ (1).

163 A 2006. évi CXXIII. törvény 3.§ (1) bekezdés

164 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermekek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171 pp. 101-102.

ságról. Arra azonban feltétlenül ügyelni kell, hogy nem utalhatóak az ügyész által mediációra azon ügyek, melyeknél nincsen anyagi kár, vagy ha volt is azt a terhelt már megtérítette, illetve ahol felmerül és beigazolódik, hogy az elkövető anyagi helyzete az okozott kár megtérítését elkehetleníti.¹⁶⁵

A közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről szóló BK 67. számú vélemény értelmében: „az elsőfokú bíróság az eljárást a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében (a tárgyalás előkészítése keretében) legfeljebb hat hónapra függesztheti fel.”¹⁶⁶ A felfüggesztés tartamának elteltével – amennyiben az eljárás tevékeny megbánásra alapított megszüntetésének¹⁶⁷ nincs helye – a tárgyalás kitűzése iránt kell intézkedni.”¹⁶⁸

A közvetítői eljárás a vádemelés előtt az ügy közvetítői eljárásra utalásáról az ügyész határozatával, a vádemelést követően pedig a bíróság felfüggesztő végzésével indul meg, melyet a bíró a büntetőeljárás a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében hozott.¹⁶⁹ Ezt a határozatot a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A.§ (4) bekezdésében foglaltaknak megfelelően „a sértettel, a felfelmentővel és a magánindítvány előterjesztőjével, valamint a közvetítői eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező megyei (fővárosi) igazságügyi hivattal is közölni kell.” Jogorvoslatnak azonban az eljárást felfüggesztő és a közvetítői eljárást elrendelő határozat ellen helye nincs.

11.10.5. A mediációs eljárás folyamata¹⁷⁰

A mediációs megbeszélésről a mediátor feladata kiértékelni a feleket, aki az eljárás megindulásának alapjául szolgáló határozatnak az illetékes szolgálatához érkezését követően az első közvetítői megbeszélés időpontját tizenöt napon belül kitűzi.¹⁷¹ Az első megbeszélés időpontjának kitűzésére vonatkozik a határidő, megtartása fontos mivel a közvetítői eljárást úgy kell megszervezni, hogy befejeződhessen a lehető legkorábbi időn belül, és a közvetítő jelentése és a megállapodás a felfüggesztés határidejének lejárta előtt az illetékes hatósághoz megérkezzen.¹⁷²

165 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171 pp. 103-104.

166 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be) 266. § (3) bek. c) pont

167 Be. 266. § (3) bek. c) pont

168 A közvetítői eljárás gyakorlati tapasztalatai alapján felmerült egyes jogértelmezést igénylő kérdésekről szóló BK 67. számú vélemény VIII. 3. pont

169 2006. évi CXXIII. törvény indokolása. Indokolás a 6. §-hoz

170 Herzog Mária, Helyreállító igazságszolgáltatás esélyei a változások tükrében Magyarországon, in: A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban, Család, Gyermek, Ifjúság kiemelten közhasznú egyesület, AGIS 171 pp. 102-105

171 A 2006. évi CXXIII. tv. 9.§, változás a korábban rendelkezésre álló nyolc napos határidőhöz képest

172 2006. évi CXXIII. tv. indokolása. Indokolás a 9. §-hoz

Igazolási kérelem előterjesztésére kerülhet sor, „az idézésre, a kézbesítésre és a mulasztás igazolására a Be. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni azzal, hogy három hónapon túl az igazolási kérelem előterjesztésére” nem kerülhet sor, nem alkalmazható hirdetményi kézbesítés, nem szabható ki rendbírság, és elővezetés sem rendelhető el. A közvetítő határoz az igazolási kérelemről, a „helyt adó határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye, az igazolási kérelem elutasítása ellen a kérelem előterjesztője és képviselője a vádemelést megelőzően a közvetítői eljárásra utalásról határozó ügyészhez panasszal élhet, a vádemelést követően a büntetőeljárást a közvetítői eljárás érdekében felfüggesztő bírósághoz fellebbezhet.”¹⁷³

A törvény a sértett és az elkövető közötti személyes találkozóra épülő mediációs módszert alkalmazását írja elő. A megállapodás megkötésekor és aláírásakor „a sértettnek - ha a törvényes képviselőt kötelező, a törvényes képviselőnek is - és a terheltnek, nem természetes személy sértett esetében pedig a képviselőre feljogosított személynek” személyesen, együttesen kell megjelenniük.¹⁷⁴ A felek azonban a másik személy távollétében is meghallgatók.¹⁷⁵

Az eljárás kezdetén a mediátor tájékoztatja a részt vevő feleket az eljárás céljáról, jogaikról és kötelezettségeiről és lefekteti az eljárás során alkalmazandó szabályok körét. Lehetőség van a felek akár négy szemközti, illetőleg egymás jelenlétében történő meghallgatására is. A mediátor a felek tevékeny közreműködésével igyekszik a feleket a megállapodás irányába terelni, melyet jegyzőkönyvez és a mediáció általános részénél említett technikák és konfliktuskezelési módszerek alkalmazásával kivitelez. A közvetítő a megbeszélésen jelen lévők nevét, továbbá az eljárás menetének legfőbb elemeit feljegyzésben dokumentálja, a történetek lényegének feljegyzése az eljárás törvényességének fontos garanciális eleme.¹⁷⁶

A közvetítő személyére vonatkozóan a jogalkotó összeférhetetlenségi szabályokat biztosít, amikor kimondja, hogy „a közvetítő feladata, hogy a közvetítői eljárás során pártatlanul, lelkiismeretesen, a szakmai követelmények szerint közreműködjön a megállapodás létrehozásában. A közvetítőnek tiszteletben kell tartania az eljárásban résztvevők méltóságát, és biztosítani kell, hogy a résztvevők egymással szemben is tisztelettel járjanak el.”¹⁷⁷ A közvetítőt tehát titoktartási kötelezettség terheli „minden olyan tényre, adatra és körülményre vonatkozóan, amelyről közvetítői tevékenységével összefüggésben szerzett tudomást” és „...titoktartási kötelezettsége a közvetítői tevékenység megszűnése után is fennáll.”¹⁷⁸ Véleményem szerint a pártatlan közvetítő

173 A 2006. évi CXXIII. Tv., 10.§ (3)-(4).

174 A 2006. évi CXXIII. tv., 11.§ (6)

175 A 2006. évi CXXIII. tv., 11.§ (3)

176 A 2006. évi CXXIII. tv., 12. §-a és 2006. évi CXXIII. törvény indokolása. Indokolás a 12. §-hoz

177 A 2006. évi CXXIII. tv., 3. § (3)

178 A 2006. évi CXXIII. tv., 3.§ (5)-(6)

tő személye is hozzásegítheti a feleket az önkéntes részvételhez, amely a közvetítői törvény Alfája és Omegája.

Mindkét fél számára biztosítja a jogalkotó a jogi képviselő igénybevitelének lehetőségét a közvetítői megbeszélésen. Amennyiben a sértett korlátozottan cselekvőképességű, a közvetítő meghallgatja őt, és közvetlenül a sértetthez intézi a terhelt a nyilatkozatát is ebben az esetben. Feltétel azonban, hogy a korlátozottan cselekvőképességű sértett meghallgatásánál a törvényes képviselő jelenléte kötelező.¹⁷⁹

Az eljárás során az azonos álláspont kialakítására kell törekedni, az eljárás eredménytelenség, sikertelenség semmiképp sem róható egyik résztvevő fél terhére sem.

A sértett és terhelt közötti a közvetítői eljárás során akkor jön létre a megállapodás „ha a sértett és a terhelt között a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésében vagy a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon való jóvátételében azonos álláspont alakul ki.”¹⁸⁰ Az eljárás során létrejövő megállapodás egyrészt az anyagi jóvátételt, azaz a bűncselekménnyel okozott kár megtérítését tartalmazhatja, más részből pedig utalhat a bűncselekmény káros következményeinek egyéb módon történő jóvátételre, az ún. szimbolikus jóvátétel, vagy erkölcsi jóvátétel lehetőségére. A megállapodásban a feleknek rendelkezniük kell a jóvátétel mértékéről, a kifizetés módjáról, azaz arról, hogy „egy összegben, illetőleg meghatározott rendszerességgel, részletekben fizeti meg vagy más módon nyújt jóvátételt”¹⁸¹ a terhelt. Megegyezés szülehet tehát a felek között a végrehajtás módjára, az időpontra és minden más részletkérdésre nézve is.

Általános iránymutatás és feltétel a megállapodás tartalmával szemben, hogy egyszerű és jogszerű legyen, valamint a jó erkölcsbe ne ütközzön. A megállapodás nem érinti a sértett igényérvényesítési jogát és így nem fosztja meg a sértettet attól, hogy a bűncselekményből származó igényét „a büntetőeljárás kívüli bírósági, választott bírósági vagy egyéb eljárás keretében érvényesíthesse.”¹⁸² Garanciális jellegű, a visszaélések elkerülését szolgáló rendelkezés, hogy a felek nem hivatkozhatnak a közvetítői eljárás során kifejtett, álláspontokra, javaslatra, a megszületett elismerő, joglemondó nyilatkozatra: „a gyanúsítottak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel. A közvetítői eljárás eredményét nem lehet a gyanúsított terhére értékelni.”¹⁸³

Az eljárás és azon a napon fejeződik be, amikor a megállapodás alapján „a terhelt a bűncselekménnyel okozott kárt a sértettnek megtérítette vagy a bűncselekmény káros

következményeit egyéb módon jóvátette.”¹⁸⁴ Másrésztől lehetséges, hogy a kár megtérítését részletekben történő fizetéssel vagy egyéb módon nyújtandó jóvátétellel az első részlet tekintetében teljesítse a terhelt, „ha a megállapodás értelmében a teljesítés a felfüggesztés határidején belül nem fejeződik be”.¹⁸⁵ Harmadrészt ha „a megállapodás alapján a részletekben történő fizetés vagy más módon nyújtandó jóvátétel utolsó részletét a felfüggesztés határidején belül teljesítette.”¹⁸⁶ Befejeződik azon a napon is az eljárás, amikor a „sértett vagy a terhelt részére küldött idézés kézbesítésének abból eredő eredménytelenségéről szerez tudomást a közvetítő, hogy a címzett ismeretlen helyen tartózkodik.”¹⁸⁷ A mediáció véget ér a „sértett vagy a terhelt haláláról” történő hivatalos tudomást szerzéssel. Véget ér az eljárás továbbá, ha a sértett vagy a terhelt a közvetítő előtt kijelenti, hogy közvetítői eljárás befejezését kéri. Lehetséges lezárulási időpontnak tekinthető, ha a „sértett vagy a terhelt a hozzájárulását visszavonta, vagy mulasztását e törvény értelmében a hozzájárulás visszavonásának kell tekinteni.”¹⁸⁸ Amennyiben a terhelt nyilatkozatából vagy magatartásából egyértelműen megállapítható, hogy nem teljesülhetnek a szükséges feltételek,¹⁸⁹ azaz a gyanúsított a nyomozás során beismerő vallomást tett, vállalta a teljesítést és nyilatkozott, hogy képes a sértett kárát megtéríteni, de ez ellehetetlenül; vagy látható, hogy a bűncselekmény káros következményeit más módon a sértettnek jóvátenni nem képes az elkövető.¹⁹⁰

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 221/A. § (7) bekezdése értelmében amennyiben eredményesen lezárul az eljárás: az elkövető nem büntethető amennyiben „a vétség vagy három évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és a eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette.”¹⁹¹ Így az ügyész az eljárást megszünteti, amennyiben viszont ha az elkövető a törvény szerint meghatározott bűncselekmények esetében „az öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő büntett elkövetését a vádemelésig beismerte, és közvetítői eljárás keretében a sértett által elfogadott módon és mértékben a bűncselekménnyel okozott sérelmet jóvátette”¹⁹² A pártfogó felügyelői szolgálat feladata a közvetítői eljárás befejezését követően a megállapodás teljesítését ellenőrizni abban az esetben, ha a terhelt részletekben vagy járadékszerűen teljesít a megállapodás szerint. Amennyiben a teljesítést megkezdte a terhelt, azonban azt nem fejezte be, a megállapodás

179 A 2006. évi CXXIII. tv. 11. § (5)

180 A 2006. évi CXXIII. tv. 13. § (1)

181 A 2006. évi CXXIII. tv. 13. § (2) a) pont

182 A 2006. évi CXXIII. tv. 14. § (2)

183 Be. 221/A. § (5)

184 2006. évi CXXIII. tv. 15. § (1) a) pont

185 A 2006. évi CXXIII. tv. 15. § (1) b) pont

186 A 2006. évi CXXIII. tv. 15. § (1) c) pont

187 2006. évi CXXIII. Tv. 15. § (1) d) pont

188 2006. évi CXXIII. tv. 15. § (1) e)-g) pont

189 A 2006. évi CXXIII. tv. 15. § (1) i) pont

190 Be. 221/A. § (3) b) vagy c) pontjában írt feltételek

191 A Bzk. 36. § (1) bekezdés

192 A Btk. 36. § (2) bekezdés

létrejöttével egyidejűleg szükséges a teljesülés nyomon követése. A büntetőügyekben eljáró szervet a pártfogó felügyelői szolgálat jelentéssel értesíti a teljesítés megkezdéséről az ügyészt. Amennyiben a törvényes feltételek fennállnak, az ügyész dönt a vádemelés elhalasztásáról. Amennyiben ez az időszak eredményesen eltelt, a terhelt eredményesen teljesített, az ügyész megszünteti az eljárást. Vádemelés nem teljesítése esetén vádemelésre kerül sor és a bíróság a büntetőeljárás folytatása mellett dönt. A teljesítés megghiúsulásának észlelésekor, illetőleg tudomásra jutáskor a pártfogó felügyelői szolgálat a terhelt nem teljesítéséről, vagy arról a körülményről, ha a teljesítés akadálya a sértett magatartása az ügyész, illetve a bíróságirányába közvetlen tájékoztatási kötelezettséggel rendelkezik.¹⁹³

A közvetítői eljárás befejezését követő tizenöt napon belül a közvetítő az eljárásról jelentést készít, amely a törvényben meghatározottak szerint az eljárás minden lényeges mozzanatát tartalmazza és amelyet az eljárás befejezésére alapot adó okirattal együtt ügyésznek, illetve a bíróságnak is megküld továbbá továbbít a sértett, a terhelt és képviselőik számára.¹⁹⁴

A közvetítői eljárás során felmerülhet költség, amely azonban ez nem minősül bűnügyi költségnek, fő szabályként azt a terhelt köteles viselni, a saját érdekkörében felmerült költséget a fél viseli, születhet azonban ettől eltérő megállapodás is.¹⁹⁵ A költségmentességi szabályok csupán a kirendelt védő díjra és az állam által viselt költségre vonatkoznak. Illetőleg azt a költséget is az állam viseli, amely a terhelt hallássérültsége, némasága, vaksága kapcsán merült fel, illetőleg a miatt, hogy a magyar nyelvet nem ismeri.¹⁹⁶

„Kerüld a pereskedést. Törekedj kompromisszumokra a szomszédokkal, amikor csak lehetséges. Mutass rá, hogy ha papíron nyer is, ténylegesen vesztes, költségekben, időben és kiadásokban. Az ügyvédnek, mint békéltető félnek nagyobb lehetőségei vannak a jó ügy megteremtéséhez.”¹⁹⁷

Szeretném továbbá a következőket kiemelni és leszögezni a mediációs eljárás céljának elérésével kapcsolatban. Az elkövető és a sértett közötti megállapodás akkor felel meg a jogszabályi előírásoknak és követelményeknek, ha a sértett elfogadja az elkövető által vállalt, a kár megtérítésére, illetőleg a bűncselekménnyel okozott kár

193 2006. évi CXXIII. tv. indokolása. Indokolás a 15.§-hoz.

194 2006. évi CXXIII. tv. indokolás. Indokolás a 16.§-hoz.

195 A 2006. évi CXXIII. tv. 17.§

196 A 2006. évi CXXIII. tv. 17.§ (2)

197 Lincoln, Abraham

egyéb módon történő jóvátételére vonatkozó teljesítést. A megállapodás tartalmilag szempontból meg kell, hogy feleljen a jogszabályoknak, ésszerű megállapodást kell tartalmaznia és nem ütközhet a jó erkölcs követelményébe. A mediátor foglalja okiratba, amely közokirati formának felel meg és melyet a sértett és az elkövető aláírásával lát el. A közokirat alkalmatlan jogi hatás kiváltására, felhasználása kizárólag a mediációs eljárás céljaival összhangban engedélyezett. A megállapodásnak rendelkeznie kell a költségviselésről szóló egyezségről is és nem zárja ki szükségszerűen a sértett polgári jogi igényének érvényesítését. A jóvátétellel válik eredményessé az eljárás, melynek eredményes betartásáról a mediátor jelentést készít és a megállapodást tartalmazó közokirattal együtt az elrendelő szerv számára, valamint a sértett és az elkövető, vagy képviselőik számára kézbesít. Így lehetséges a büntetőeljárás megszüntetése, valamint a büntetés korlátlan enyhítése. Eredménytelenség esetén a büntetőeljárás folytatódik, a vádemelés bekövetkezik az elkövetővel szemben és bűnösségéről büntetőeljárás során születik döntés.

12. Összegzés, kitekintés

Összegezve tehát a tanulmányban foglaltakat, a mediációt egy facilitált tárgyalási formának tekinthetjük, ahol a felelősséget a folyamat feletti kontrollért egy harmadik bevont fél vállalja fel, azonban a döntéshozatalra a felek szabad akaratából kerül sor. A felek közötti elnehezült kommunikáció hívhatja életre a mediációt, azaz abban az esetben, ha a kommunikáció megnehezül, de még fennáll, a megfelelő stratégiák még hiányoznak, az érdekérvényesítés útvonalai folyamatosan zsákutcába torkollanak. Sokszor az okoz ezen körülmények fennállás esetén, hogy a résztvevők nem látják tisztán saját, illetőleg a másik fél álláspontját és szándékának lényegét, melynek következtében nem képeset elfogadható lehetőséget találni mind a maguk, mind pedig a másik fél számára sem. A mediáció ahhoz biztosít segítséget, hogy artikulálódó álláspont- és szándékösszesség lehetőségének kiaknázásával olyan megoldási lehetőség jöjhessen létre, amely tükrözi az eredeti elképzeléseket, mégis mindkét fél számára elfogadható és betartható.

A mediációs eljárás számtalan előnyt biztosíthat a folyamatban részt vevő felek számára, így biztosítja azt, hogy a felek kontrollálhassák a folyamatot, érdekeiket képviselhessék és kölcsönös előnyöket érthessenek el. Kompetensnek érezhetik magukat, hiszen új megoldásokat hívhatnak életre és saját ügyükben felelősséget vállalnak az általuk meghozott így számukra kedvezően megszületett döntésért és annak megtartásáért. Kitágul számunkra a „horizont”, hiszen egészen más megvilágításba kerülnek a konfliktusok, gondolkozásmódjuk átalakul, szemléletváltásra ébrednek, mivel ráébrednek arra a döntés kulcsa az ő kezükben van, az ő joguk és egyúttal fele-

lösségük élni vele. Az eljárás idő és költséghatékony. Veszteni nem veszhetnek, felismerhetik, hogy a lehetőség adott számunkra véleményeket közelíthetik egymáshoz, amennyiben azonban mégsem sikerülne számukra a megegyezés a bírósági eljárást továbbra is igénybe vehetik.

12.1. A mediációs eljárással kapcsolatos etikai megfontolások köre¹⁹⁸

A mediátor feladata munkavégzés, mégis egyúttal óriási felelősség is, abban az értelemben, hogy a felekkel szemben és egyúttal a folyamatért is felelősséggel tartozik. Munkájának ellátása során pártatlannak kell lennie, semlegessége megkérdőjelezhetetlen kell, hogy legyen, továbbá a pártatlanság is szükségszerű feltétel. Az eljárás lebonyolításkor információt kell gyűjtenie, azokat rendszereznie kell és közérthető módon át is kell adnia azokat. Az eljárás során segíti a feleket, hogy kiegyenlíthetődjenek az erőviszonyok, így egyúttal a felek pszichológiai jólétére is ügyel. Alapelv a jogszabályi rendelkezések megtartása, esetlegesen sikertelen mediáció esetén is szükséges a szakszerű lezárás alkalmazása. Összegezve elmondható tehát, a mediátor etikai felelőssége jelentős, kiterjed a nem jelenlévő szereplői körre, más mediátorokra és egyúttal az egész szakmára is.

Etikai, és a jogszabályban is megkövetelt elvárás, hogy a mediátor a feleket kizárólagosan csak a nyilvánvalóan törvényes megállapodások létrejöttéhez segíthesse hozzá. A mediátor felelőssége óriási figyelmeztetési kötelezettsége van a törvénytelen megelődése érdekében. Észlelt szabálytalanság és törvénytelen fennállása esetén jogosultsága van a folyamat felfüggesztésére.

12.2. A jövőre vonatkozó ajánlás

A magyarországi közvetítői tevékenység szabályozása az Európa Tanács R (19) 1999-es ajánlásában foglalt feltételeknek megfelel, hiszen: „közvetítői eljárás csak a sértett és a terhelt önkéntes hozzájárulásával folytatható le. Az eljárásban a sértett és a terhelt egyenrangú felek, az eljárás során bármikor visszavonhatják a részvételre vonatkozó hozzájárulásukat, és minden egyezségre önként kell jutniuk.”¹⁹⁹ Az Európa Tanács R (19) 1999-es ajánlásának II./4-es pontját azonban a magyar büntető

jogalkotás nem vette át. A jogalkotó Magyarországon kizárólagosan az ügyészi és a bírói szakban alkalmazza csak az eljárást. A közvetítői eljárás alkalmazhatóságának alapja „az ügyésznek az ügy közvetítői eljárásra utalásáról hozott határozata”, vagy „a bíróságnak a büntetőeljárást – a közvetítői eljárás lefolytatása érdekében hozott – felfüggesztő végzése.”²⁰⁰ Magyarországon tehát kizárólag az ügyészi és bírói szakban alkalmazható a büntető mediáció. Az Ajánlás értelmében azonban a sértett-elkövető közötti mediációt a büntetőeljárás valamennyi szakaszában elérhetővé kellene tenni, ennek a megvalósítása az eljárás alkalmazásának kiszélesítésével kapcsolatos feladatok megfogalmazása, a jogalkotói igény előterjesztése az elkövetkező időszak egyik jelentős kihívása, megvalósítandó cél. Véleményem szerint a közvetítői intézményt mind a nyomozati, mind pedig a büntetés-végrehajtási szakban lehetővé kéne tenni.

Véleményem szerint a pártatlan közvetítő személye is hozzásegítheti a feleket az önkéntes részvételhez, amely a közvetítői törvény alfája és omegája. Célszerűnek tartanám, a jogalkotó részéről a jogi segítségnyújtással és áldozatsegíttéssel foglalkozó kormányhivatalnokok számára a jogalkotói kiterjesztést a mediátori szerepkör ellátásához, tekintettel arra, hogy eljárásuk során ellentétben a pártfogó felügyelővel, ők a sértetti oldallal kerülnek kapcsolatba. Tájékoztatás biztosítását a büntető mediációra vonatkoztatva célszerűnek tartanám törvénybe foglalni. Úgy vélem, a pszichológusi segítség alkalmazása szakszerű támogatást biztosíthatna. A pszichológiában jártas szakember bevonása, aki a vitás felek pszichikai gátjainak leépítésére specializálódhatna kifejezetten, és lehetőség nyílhatna élet közeli kommunikációvá átalakítani a felek közötti érintkezés formáját.

¹⁹⁸ Közvetítői tevékenység in: Módszertani útmutató az Igazságügyi Hivatal Pártfogó Felügyelői Szolgálat mediátorainak felkészüléséhez 2006. Az útmutató a „Pártfogóként sikeresen a munkaerőpiacon” HEFOP 2.2 projekt keretében jött létre az Európai Szociális Alap és a hazai költségvetés finanszírozásával. Konzorciumi tagok: Magyar Pártfogók Országos Szövetsége, Igazságügyi Hivatal, Partners Hungary Alapítvány, Segítők a Segítőkért Alapítván p., 67.

¹⁹⁹ A 2006. évi CXXIII. tv. 7.§ (1)

²⁰⁰ 2006. évi CXXIII. tv. 6.§ a) és b)